

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

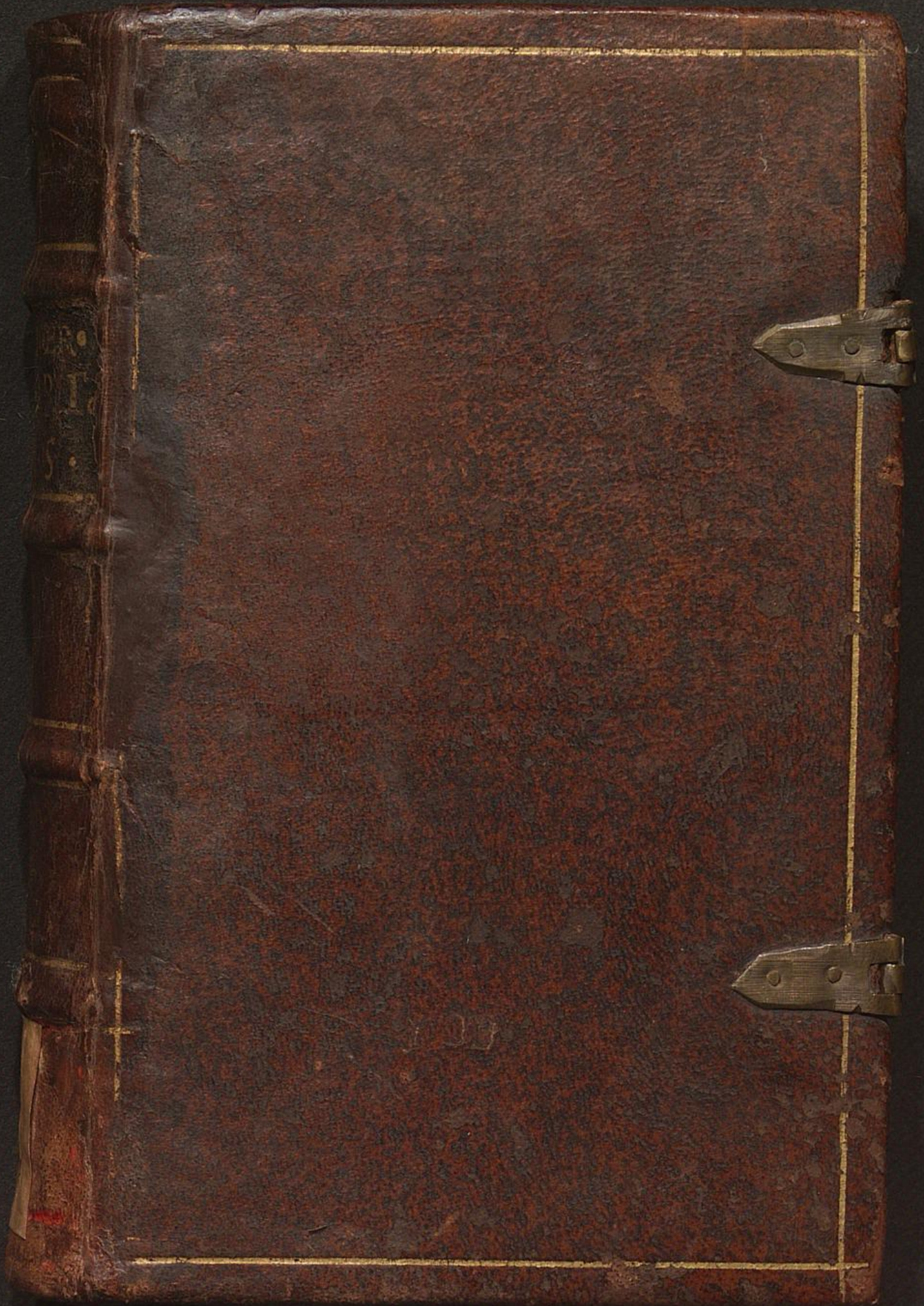
Universitätsbibliothek Paderborn

**Dispvt Van Martinvs Lvthervs Met Den Dvyvel Over het H.
Sacrificie der Misse**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1669

urn:nbn:de:hbz:466:1-34106

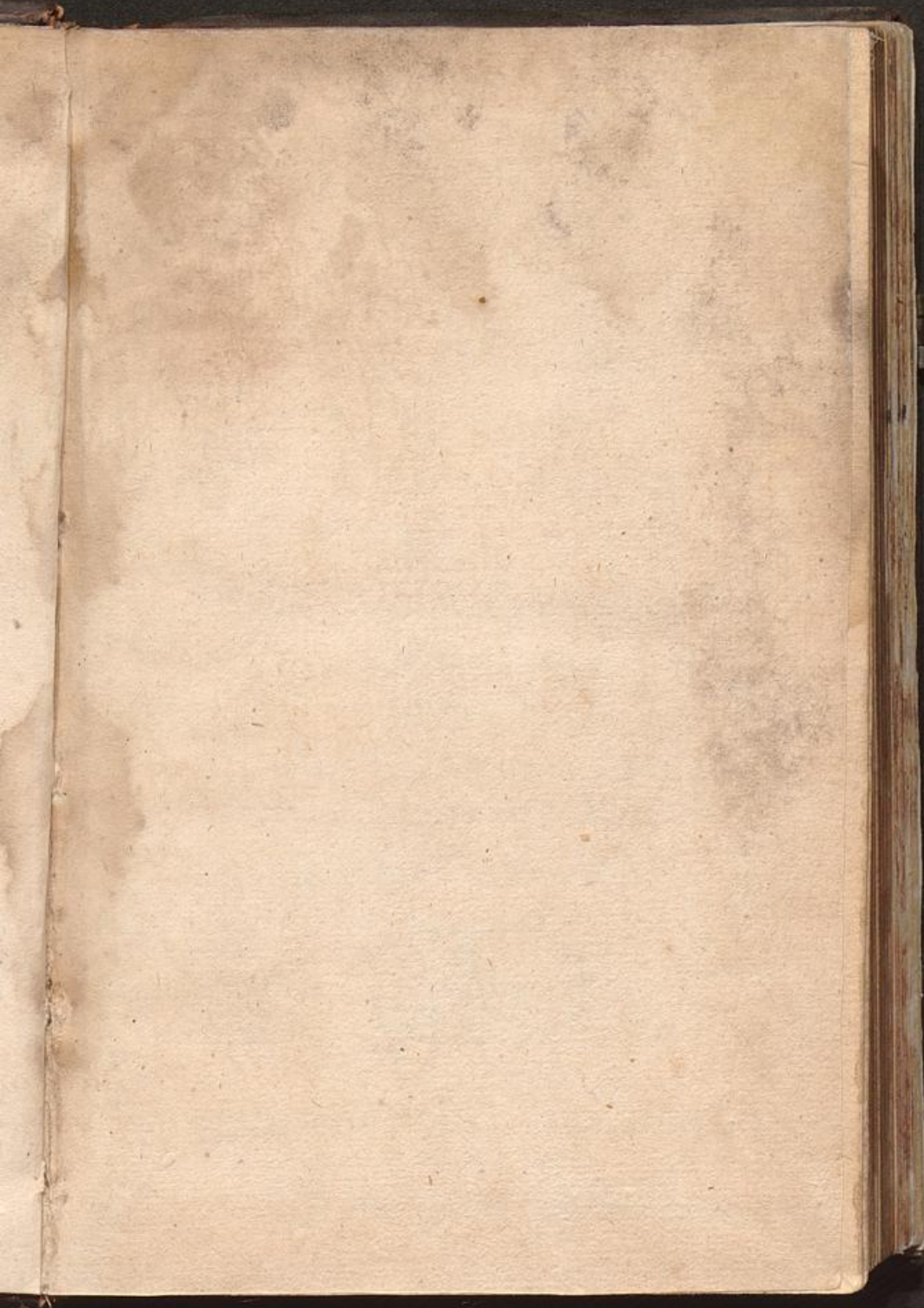

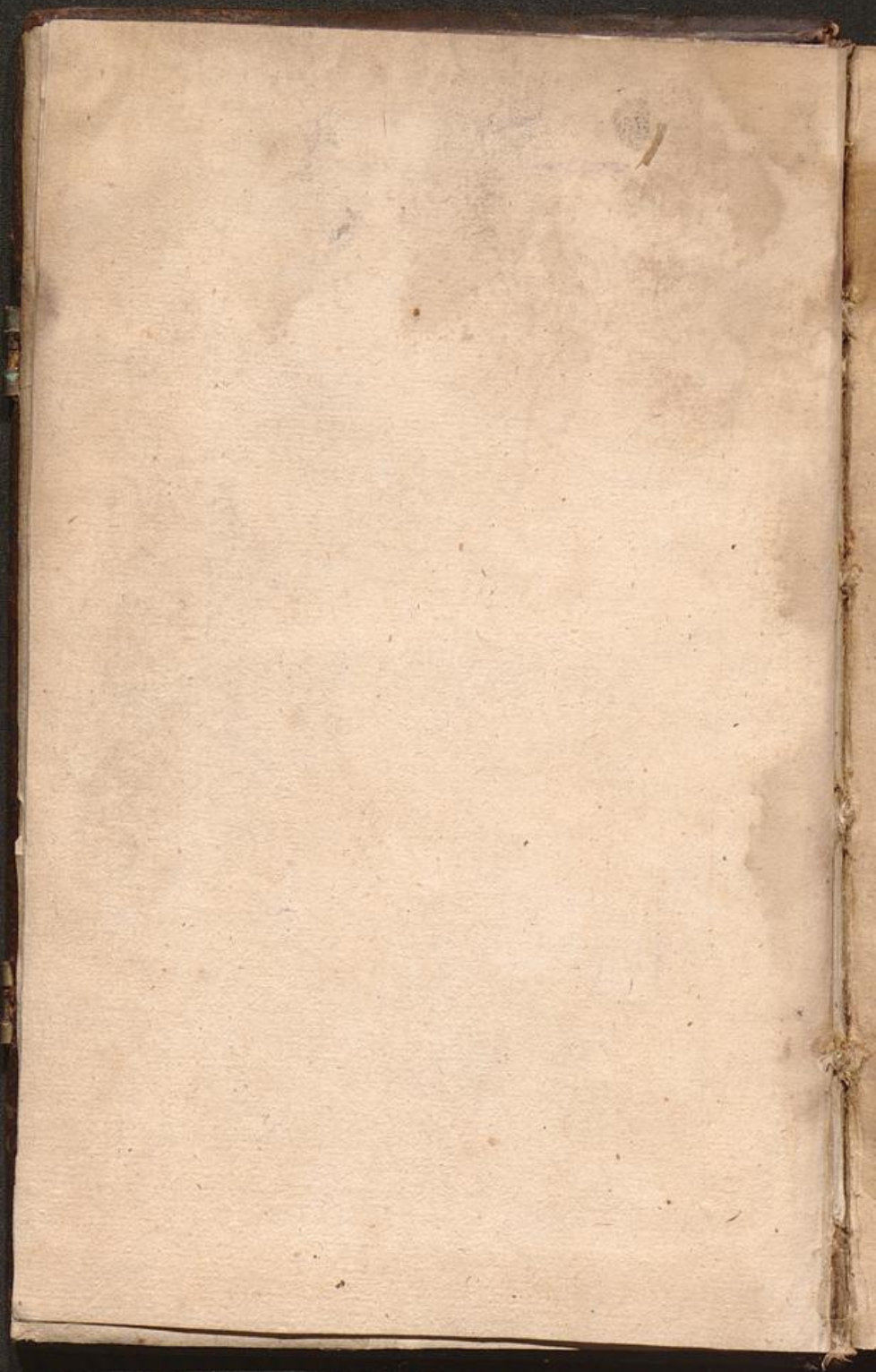
F. VI. 34.

Th. 6194.

27.

DISPUT
VAN
MARTINVS LVTHERVVS
MET
DEN DVYVEL

Over het H. Sacrificie der Misse

ONDERSOCHT

Door P. Cornelius Hazart, Priester der
Societeyt IESV.

ANTWERPEN,
By MICHEL CNOBBAERT, in S. Peeter.
M. DC. LXIX.

1717

M A

1717

1717

1717

1717

1717

1717

1717

ARE

TOT

AU

Verra

Vyt-gh

Aren

indien ich
schirft, u
ne grove
kacter t

OP-DRACHT

A E N

ARENDT MONTANVS

PREDIKANT

TOT SCHOONHOVEN,

E N D E

AUTHEUR VANDE PASQUILLE

G H E N A E M T :

Verradersche moorden des Pausdoms.

Vt-ghegheven den 2. Gras maent 1666.

Arendt Montane.

 Ck en twyffele niet, oft het out, ende ghemeen spreek-woort; *Voghels eender couleur vliegghen te saemen*, is u wel bekeat; soo vertrouwe ick dan dat het u niet on-aenghenaem wesen sal, indien ick, u opdraeghende dit voorhandich schrift, u voegheby uws ghelijcke, dat is, den eenen groven leughenaer by den anderen, ofte, om klaerder te spreken. *Arendt Montanus by Satan*, die hier

A 2

hier

OP-DRACHT.

hier in dit boecxken, met sijne leughens bescreven wort, disputerende met *Martinus Luther* uwen groot-vader: want, om de waerheydt te segghen, ghy lieght soo dapper, soo grof, ende soo onbeschaemdelijck, dat ick niet anders vermoeden en kan, als dat ghy by den selven meester te schole gegheghen hebt, vanden welcken *Luther* ghelooft gheweest, ende die van *Christo* ghenoeemt wort, *Den vader der leughentale*. Dit blijkt niet alleen uwen leughen-sack, die ghy noemt, *Het wonderlijck Euangelium van Nicodemus*; maer naemelijck oock, uyt uwe nu versch uyt-ghegheven Pasquille, die ghy den titel gheeft van, *Verradersche moorden der Pausdoms*: ick en spreke niet van die onbeschaemde, ende dertele printen, die ghy stelt pag. 11. ende 261. de welcke niet alleen en strecken tot verderf vande onnoosele jonckheydt, maer oock tot vererghenisse van gheloovighe, jae van ongheloovighe self: foey! is dit eene maniere van handelen voor eenen, die sich uyt-gheeft voor eenen Predikant, ofte Leeraer des volcx, dat ghy niet te vreden en zijt uw' dertel ghemoet uyt te drucken met woorden? moest ghy dit oock doen voor de suyvere, ende onnoosele ooghen, met soodanighe printen, over de welcke de Heydenen self, sich souden schaemen? Doch, hier van segghe ick, en wille ick niet spreken, op dat ick dien vuylen, ende stinckende modder niet roere, die oock van goede borgherlijcke rechters moette gestraft worden: Ick spreke dan alleen van uwe leughens, die soo menighvuldigh zijn, dat schier dat bladt van uwe Pasquille, daer mede belayt

OP-DRACHT.

ende soo onbeschaemt, dat een redelijck ghe-
moet, daer over moet root worden van schaem-
te, ende u, veel eer houden voor eenen *Helle mont*,
als *Arendt der leughenaeren*, als voor *Arendt du mont*.
Twaer verlooren inckt, ende papier, hier op te
breken alle uwe leughenen in het besonder, soo sal
ik my dan te vreden houden met weynighe voor-
stellen tot een staeltje, uyt het welcke alle
recht-sinnich verstant sal lichtelijck kunnen gissen
der selte.

1. Ghylieght *pag. 12*. als ghy seght, dat men
binnen Liguria voor reliquie bewaert den steert
vanden ezeldae Christus op reed: ende *pag. 109*.
dat men by de Catholijcken bewaert, 'tgheluyt
der Jerusalemsche kloeken uyt Salomons Tempel
in een goude kiste op ghesloten: Item: de gheze-
gunde hayren uyt des Enghels hoofd ende baert
ghebruyt, wanneer hy s'Heylandts vijf wonden
gedrucke in Francisus: Item, den aessem van Jo-
hann. *Petrus Cabeljau* tot *Leyden*. ende *Ludovicus van*
Wasse tot *Breda* kunnen hier van gheruyghen zijn
dat ghy deses aengaende gheloghen hebt: want
wij hebben 't van hun eyghen selven bekennt, wan-
ter sy, door mijne schriften overtuyght zijnde,
sich niet en hebben kunnen, noch durven ver-
antwoorden.

2. Ghy lieght *pag. 135*. segghende dat Joanna
Aboret Coninghinne van Navarre omden hals is
gebracht door hand-schoenen by de Jesuiten ver-
gijnght: Item dat de Jesuiten *Balthazar Geeraerds*
geghelstoockt hebben om *Wilhem van Oraeg-*
men binnen *Delft* te door-steken: Item, datse

OP-DRACHT.

aen Jacob Clemens het verghifigh mes toe-
reycht hebben teghen Hendrick den derde Fran-
schen Coninck. Item, al wat ghy voorders segt
Pag. 136. 137. &c. zijn valsche leughens: leest mijn
schrift teghen Daniel Peenius, uwen mede-leugh-
naer, ghenoeemt den *Hollandtschen Icarus*, daer
ghy uwe leughens niet alleen kunnen sien met de
ooghen, maer oock tasten met d'handen.

3. Ghy lieght Pag. 137. segghende dat *Ham-
ende* Pag. 146, dat *Carel Blommaerts, Schlaets, Hen-
drick Bellen*, en *Wilhem de sluyter*, item Pag. 142. dat
*Thomas Winter, Ambrosius Rookwood, Balduin, en Hugo
Owens* (die ghy voor verraders nyt-gheeft) zijn
suiten gheweest. *Henricus Morus Hist. Anglie. lib. 1.
Anno 1606.* sal u hier over beschaemt maecten,
in-dien ghy noch eenighe sehaemte hebt in uw
lyf.

4. Ghy lieght Pag. 151. als ghy seght dat de *Key-
zen* in 't iaer 1630. by den Turckschen Keyser vol-
macht verkregen hebben om doot-straffen te
oeffnen over de Grieken: Maer dat den roe-
seyden Keyser beter bericht zijnde, soo vele letters
onthalt heef als hy bemachtighen konde. *Strat
Helle-mont*; ghy lieght, segghe ick noch eens wat
noch op dat iaer, noch op eenigh ander, en is
Iesuit, by laste vanden Turckschen Keyser ont-
gheweest.

5. Ghy lieght met uwen onbeschoften, ende
vleeschelijcken *Helle-mont*, segghende Pag. 152. dat
Nicolaus Coprevicius, die ghy beschuldicht van schan-
dighe stucken, is *Iesuit* gheweest: en dan
noch soo onbeschaemt. dat ghy Pag. 154. segt

OP-DRACHT.

de leughenen, die *Petrus Iarrige*, door sijne pen-
ne, voor al de werelt her-roepen heeft, op uw
vervloecht papier durft voor-stellen als waerhe-
den.

6. Ghy lieght, segghende *Pag. 149.* datter ten
tijde *Gregorij* meer als duysent suyghelighen,
gedroncken in eenen vyver, by een Nonnen-
klooster, gevonden zijn. Dit is nu meer als hon-
derd-mael van de onse, ende oock van my soo we-
derleyt, dat noyt Predikant daer teghen heeft dur-
ven kicken, of micken: en durft ghy dit soo on-
trouwe aen uwe slechte ghemeente noch
voor-legghen, sonder aen te sien, dat vele van uwe
mede leughenaers, hier in, van valscheyt zijn over-
tuught gheweest?

7. Ghy lieght als ghy seght *Pag. 198.* dat inde
Pauselijke Rechten *Dist. 34. Cap. 16. qui Gloss.* dese
woorden gevonden worden. *Die gheen Vrouwe en
keest, moet een by-sit hebben.* De boecken selve van
de Pauselijke Rechten, roepen teghen u, over-
tuysd, dat ghy gheloghen hebt. Dit zy ghenoech,
undersins soude eenen heelen boeck moeten vollen
met alleen met uwe leughenen, maer oock met u-
we dertelheden, onbetchaemtheden, ende Godts
en sijner lieve Heylighen lasteringhen.

Welaen, *Arendt du Mont*, ghy, die soo uwe pen-
ne, ende tanden, door het in-gheven des duyvels,
hebt kunnen scherpen teghen de Catholijcken,
scherpt nu eens uwe tanden, en penne om u te ver-
schoonen: laet ons eens sien, of ghy soo kloeck zijt
in't Redenen, als ghy onbeschaemt zijt in't
laet ons sien, of ghy soo bestandigh zijt om u te ver-

OP-DRACHT.

antwoorden, als ghy onbeschoft zyt in 't lieghen: Soo
niet, blijft dan beschaemt met uwen meester den
duyvel, ende met uwen Groot-vaeder Luther, en-
de en bemoyt u voortaan niet meer met boecken
te schrijven, maer liever, door eene bekeeringhe
tot het Roomsche Catholijck, ende waere ghelooft,
alle neerstigheyt toe te brenghen, dat uwen naeme
in den boeck des Levens, op-gheschreven mogh
werden. Amen.

Vaert Wel.

HIT

HET EERSTE CAPITTEL.

Wordt behoont dat niemant dese voorseyde Samen-sprake en kan loochenen.

Dat dese Samen-sprake van Martinus Lutherus (de welke volght op 't eynde van dit schrift) selier is ende soo vast gaet/datse niemant/ oock van Partye, kan/ ofte mach redelijck loochenen / blijckt

Voor eerst uyt Luther selbe/die de boozseyde samen-sprake in 't lanck ende breekt booz-ghestelt / ende verhaelt heeft in de sevanste af-deelinghe van sijne schriften/ ghebruycht te Wittenbergh in 't jaer 1558. door den Boeck-drucker Thomas Klug, daer Luther aldus/onder vele andere spreekt :

'T is ghebeurt, seyt hy, dat ick eens ontrent den midder-nacht haestelijck ben wacker gheworden, wanneer den duyvel met my begoft heeft foodanigh disput &c. Hier-naer stelt hy de argumenten van den duyvel / met de welke hy verhoonde dat men de heymelijcke misseuwerde af-breken ende dat sy af-goderhe was : van seggt Luther boozders : namelijk inden Hoogh-bruyfchen d'uck.

Het sweet breeckt my uyt, ende mijn herte heeft soo bedwils als ick sulck een disput aenveerde, in 't welke den duyvel teghen my op staet, sijne argumenten voor stelt, ende my praemt met eene stercke, ende schroomelijcke stemme : in soo een disput heeft men nauwlijcx tijdt om sich te bedencken. want op eenen oogenblick volght d'ene antwoorde op dandere : Voor my aengaende ; ick hebbe wel beproeft hoe het ghebeurt, dat de menschen somwijlen 't morghens worden doot ghelvonden op 't bedde : wel is waer dat den duyvel alleen het lichaem kan dooden, nochtans kan hy oock de siele brengen tot sulck eenen anghst, dat se op een wijle tijdt seheydt van 't lichaem, daer hy my dickwils toe ghebracht heeft : want om de waerheydt te seggen, hy hadde my in dat disput overwonnen. **D**an verhaelt hy wederom boozders/de argumenten die hem van den duyvel booz-ghestelt werden.

Wat nu hier ghemaect hoort Lutheranen, en Calvinisten want dit is eenen knoop/die sy niet en konnen ontdoen/ten zy datse kunnen Luther ende syn eyggen selven leughenachtigh maecten: want vden sy loochenen dat soodantigh disput tusschen Luther, ende den Duyvel, gheschiet is/ soo heeft den Luther gheloghen/ wanneer hy dit self verpant heeft: Jndsen sy loochenen dat opt jet sulcx in de schriften van Luther ghestaen heeft/soo hebben den de voornaemste Predikanten bande Lutheranen, ende Calvinisten gheloghen/ wanneer sy dit openlijck in hunne boecken hebben toe-ghestaen: want

1. Dit bekenet Flaccus Illyricus in een boecken 't welke hy gheschreven heeft teghen de Societeyt in 't jaer 1570.

2. Dit bekenet Fredericus Balduinus in syn schryft tegen P. Nicolays Serrarius, 't welck hy noemt Hypocristes Lutheri &c. daer hy soo spreekt: Kan men dan die middernachtsche samen-sprake van Luther met den duyvel niet loochenen? kan niemant vande Lutheranen loochenen dat Luther met den duyvel ghesproken heeft? niemant voorwaer niemant, gh' hebt de belijdenisse van Luther dat hy met den duyvel eene samen sprake ghehadt heeft. **Wderom:** Dat Luther van sijn selven gheschreven heeft in de sevenste af-deelinghe van den Wittenberghschen druck 479. & seqq. ende inden druck van Iene in de selde af-deelinghe fol 82. & seqq. dat hy met den duyvel heeft doende gheweest, ofte ghedisputeert, ende toe ghestemt al wat hy loochende, en wort niet gheloochent. **Wat wilt ghy hielder?**

3. Dit bekenet Justus Jonas, die in sijn leven zijnd den besten vrient van Lucherus, ende sijnen medepredikant/ het voorszede disput / dooz de toetseninghe/ ende auzhorstept van Luther selve heeft over-gheset opt het hoogh-duytsch in dat sijn.

Doch wat wille tek de Luthersche Predikanten op haelen in het besonder? Fredericus Balduinus schryft opentlijck in sijn Apologie Cap. 4. pag. 75. Dat Luthersche historie gheschreven heeft, ende dat niet nyt spon

in't ernst, ende waerachtelijck, bekenne ick als noch, ende
 niet my bekennen dat, alle godtvruchtighe, hertelijcke, ende
 liefhebbers der vrede,

Laet ons dan hoozen wat hier van segghen de
 Calvinisten.

Dooz eerst dit bekennt David Paræus *lib. 5. de Euchar.*
Cap. 7. pag. 257. daer hy seyt: Lutherus, ghelijck hy selve
 ghetuyghit, heeft vanden swarten gheest, den duyvel, die re-
 denen gheleert, waerom dat de heymelijcke misse moet
 verlorekt worden, dit en konnen de Lutheranen niet loo-
 menen,

Dit bekennt Petrus Cabeljau in sijn Memory boeck
Tart. 1. Art. 10. N. 129. pag. 294 daer hy soo spreekt:
 In de plaets van Luther nae, ghy sult daer vinden datter al-
 leen besich even wert, een hanghen strijdt, ende aenvechtin-
 ghe, die Lutherus vanden Satan heeft uyt-ghestaen, over
 het stuck vande private misse.

Dit soo wetende / soo vzaeghe ick van de teghen-
 woortighe Lutheranen, en Calvinisten wat hier van /
 van gheboelen is? heeft Luther, ende de boozsejde
 Predicanten / hier in de waerheyt gheseyt / ofte
 niet seght ghy dat neen? soo moet ghy-ic dan leu-
 ghemachigh waecken / verbolghens wie sal op soe-
 langhe menschen betrouwen? seght ghy dat see?
 ghelijck ghy nootzakelijck segghen moet / ten ze
 dat ghy alle schaemre / ende reden hebt uyt-gedaen)
 dat is yet dan seker / ende ghewis / dat Luther met
 den duyvel ghedijutereert heeft, ober het af-breken
 vande heymelijcke Misse / dien volghens staet het
 op schijfte van dit Capittel hast / te weten dat me-
 mant de booz-sejde Samen-sprake van Luther met den
 Duyvel, kan loochenen. Laet ons nu sien wat hier
 uyt volghet.

HET II. CAPITTEL.

Uyt het voorgaende volght dat den duyvel is den meester van Luther gheweest, ende hy sijnen discipel in het af-breken der Misse.

O M dit te bewijfen/ stelle ick booz npt/ dit argument:

Alle de ghene die iet leert aen een ander, is daer in zijnen meester, ende die gheleert wordt, is zijnen discipel.

Maer den duyvel heeft Lutherum gheleert het af breken der Misse, ende Luther is van hem gheleert gheweest.

Ergo in 't af-breken der Misse, is den duyvel den meester van Luther gheweest, ende Luther sijnen discipel.

De eerste boozstellinghe en kan niemant loochenen: soo moet het dan aen-komen op de tweede weten / of den duyvel aen Luther heeft gheleert de Misse af-breken, ende of Luther van hem is gheleert gheweest.

Een ander leeren, kan ghenomen worden op verscheyde manieren.

1. Den gheleerden Plato in Menone seght / dat dien een ander leere, den welcken jemandt ghebacht heeft maecht het ghene dat hem npt 't hooft was ghegacen / ofte de memorie verberstet niet te herkennen en booz te stellen / het ghene den anderen te beheren som wijlen bedacht hadde; soo seght oock H. Augustinus. *lib. de magist.* Ick meyne dat het oock een soorte van leeren is jemant de memorie te ververstet met herhaelinghe, jae 't is een treffelijke maniere van leeren.

2. 't is seker / dat hy een ander leert, den welcken hem argumenten booz-stelt / ende verberstet redenen booz-hout / om hem noch meer in sijne booz-zighe optate te bebestighen / ende verstercken.

3. 't is oock ghewijs / dat dien een ander leere, den welcken hem thoont dat sijne boozgaende leerdinghen niet en dochten / ende hem heel contrarie leerdinghen indruyct / ende praemt om de selve te verberden.

En lesten / moet een ieder bekennen / dat dien
van een ander gheleert wordt, den welcken aen-
keret / toestaet / ende sich overcupghet vint in 't ghe-
ue dat den anderen hem vooz-hout.

En alle dese voozgaende dinghen / sijn te vint-
ten inde saemen-sprake van Luther met den duyvel:
Volghet dan dat den duyvel hem gheleert heeft, ende
dat hy vanden duyvel gheleert is gheweest: want /

1. Aenkeende de eerste soozte van leeren: den Lu-
therische Historiograaf Fredericus Balduinus, seght in sijn
Hyperaspistes, dat Luther te vozen al wist 't ghene den
duyvel hem voozstelde: wel / ghenomen: eben-wel
en kan niemant loochenen (want het blijkt klaer
op het disput) of den duyvel heeft aen Luther we-
terom de memoze verberst / en hem indachtigh
ghewacht met te herhalen 't ghene hy te vozen
wel wist: maer volghens de opinie van Plato / ende
Augustinus, dit is eene soozte van leeren, soo heeft
den duyvel op dese eerste maniere / Lutherum ghe-
leert.

2. Aengaende de tweede soozte van leeren. Luther
selve / bekent met klaere woorden / dat hem den
duyvel argumenten heeft voor-ghestelt, ende redenen voor
gehouden waerom de Masse moest af-ghebroken
worden: maer aen semant argumenten ende rede-
nen vooz-stellen / oock alleen om hem noch meer
te betwistighen / is een ander leeren, soo heeft dan
den duyvel / oock op de tweede maniere Lutherum
gheleert: Jae Luther selve / bekent / dat den duyvel
hem soo dapper ghepraemt heeft / dat hy nauwelijcx
lijst hem wermaers keeren dooz den grooten anxt
ende benauwtheidt: Dit was een seker tecken dat
den duyvel hem eenighe argumenten vooz-hiel / die
hy nopt te vozen bedacht hadde / ergo den duyvel
heeft Lutherum gheleert / niet allen om hem te be-
twistighen in 't ghene hy te vozen wel wist / maer heeft
hem oock soodanighe redenen vooz-ghestelt / die hy
te vozen niet en wist: Dat is semant eyghentijcks
leeren, soo heeft dan den duyvel Lutherum eyghent-
ijcks gheleert.

3. Wat de derde soorte van leeren aengaet. Dit de eyghen woorden van Luther blijkt soo klaar als den middach/wat sijn gheboelen was/ eer den dupbel by hem quam: want als den dupbel hem omfing: Alle de ghene die heymelijcke Missen doet, die doet afgoderije, hy en maect van 't broodt ende wijn niet het Bloedt ende lichaem des Heeren, en daerom aenbide hy broodt, ende wijn: Soo hebt ghy, Luther, vijftien jaeren gheleert. &c. Hier op heeft Lutherus alsoo gheantwoort: Alle de ghene die tot Priester ghesalt, ende ghewijdt is, kan van het broodt, ende wijn maecten het Bloedt, ende Lichaem des Heeren, ende oversulcx en aenbide gheen enckel broodt, nochte wijn, noch en doet gheen afgoderije: Nu, ick heb tot Priester ghesalt, ende ghewijdt, ergo &c. Dit was het gheboelen ende bonnis van Luther in 't beginsel van het disput: op 't eynde heeft hy ghebonnis dat dit gheboelen valsch was / ghepraemt zijnde door de argumenten des dupbels/ soo heeft hem dan den dupbel van optine doen veranderen / soo heeft hem dan den dupbel op de derde maniere gheleert.

4. Dat Luther gheleert is gheweest, blijkt room klaer: Want voor eerst leeren, ende gheleert worden, sijn Correlativa, dat is/ sijn sodanich/dat het een niet en kan sijn sonder het ander: 't is seker dat den dupbel Lutherum gheleert heeft, soo moet Luther den nootsaeckelijck gheleert sijn gheweest.

Ten tweeden Luther selve bekent / dat ghepraemt zijnde door de redenen vanden dupbel / sijn bozighe opinten heeft afgeleydt / ende die van den dupbel toeghestaen ende aenbeert; dat is eyghenlijck gheleert worden, soo is van Luther, op dese eerste maniere vanden dupbel gheleert gheweest.

Ten derden Luther selve bekent wederom/dat hy vanden dupbel is overwonnen, ofte overtuyghen gheweest; maer de ghene die sich van een ander laet overwinnen, oft overtuyghen, wordt van een ander gheleert, soo is van Luther op dese tweede maniere vanden dupbel gheleert gheweest.

Dit altemaal staet wederom soo vast / dat hi niemant loochenen kan/ als de ghene die optine

ghegheuen wist/dat Luther gheloghen heeft: maer als
 de Luthersehe, ghelijck Balduinus seght / bekennen
 dat Luther niet gheloghen en heeft / 't selven bekenn-
 en oock de Calvinisten, David Paræus, ende Petrus Ca-
 lèsius; soo is het dan seker / ende ghewis (ghelijck
 het blijkt uyt het eppen verhael van Lutherus) dat
 den duyvel hem 1. de memorie ververcht heeft; 2. hem
 redenen ende argumenten voor-ghestelt, ende soodanighe
 dat hy te voren niet en wist, 3. dat hy hem van opinie heeft
 doen veranderen. 4. Dat Luther de rebenen vanden duy-
 vel anbeert heeft / ende van hem overwonnen, ofte
 overtuight is ghetweest: verholghens / is het soo se-
 ker ende ghewis dat het niemant kan loochenen /
 dat den duyvel Lutherum gheleert heeft, ende
 hy vanden duyvel gheleert is ghetweest: maer die
 en ander leert, dat is sijnen meester / en die van
 hem ander gheleert wordt, is sijnen discipel / soo staet
 het dan soo vast dat het niemant kan loochenen / te
 weten / dat den duyvel is den meester van Luther ghe-
 weest, ende hy sijnen discipel, aengaende het af-schaffen der
 selue.

HET III. CAPITTEL.

Wa'er voorts volgt uyt het voorgaende.

Uyt het ghene dat ick in 't voorgaende Capittel
 vast ghestelt hebbe / volghen naemelijck d'op-
 legghen.

1. Dat de leeringhe van 't af-schaffen der Mis-
 sen rantsen verdacht / ofte suspect is van valscheyt
 en leughen. 2. Volght uyt de bekenentisse van Pa-
 rus selue / dat Luther den duyvel van hem moest
 leegghen. 3. Ghenomen de leeringhe in haer selven
 waarachtigh waer / dat se eben-wel van Luther niet
 moest aen-hoort worden. Laet ons elck stuck op-
 nemen / ende bewijsen in het besonder.

§. I.

Uyt Schrifture wordt bewesen dat de leerlinghen
des duyvels moeten suspect zijn van valscheydr.

Ick en wille hier niet bewijfen dat het al nootdoo-
kelijck valsch ende leughen is wat den duyvel
uyt-preccht: want ick weet dat hy somtijden de
waerheyt gheseyt heeft / maer 't is my ghevoegh
hier te betoonen / dat al wat hy seght / moet sus-
pect zijn.

Dit bewijse ick eerst uyt Ioan. 8. 44. daer de Heere
Christus opentijck seght vanden duyvel: In hem is
is gheene waerheyt, hy is een leughenaer, ende vader des
leughen. Ick vraghe hier op / of my de reden niet
uyt en wijst / dat ick moet suspect hebben al dat
my eenigh persoon seght / vanden welken ick v-
ker ben / dat hy niet alleen een leughenaer is / maer
ooch in hem gheene waerheyt en is? Du ben ick / vraghe
de onseplbaere woorden Christi soo verseker dat ick
niet en magh twijffelen / dat den duyvel socht
is / soo wijst my dan de reden uyt / dat ick ten mis-
sien booz suspect houden moet / al wat hy my
leert.

2. De Rechten / die wel op de reden ghesla-
ghen / stellen / dat het ghetuyghnisse van een mensche
die publielijck insaem is / niet en soude aentw-
worden: Du Christus selve heeft verkondicht van
den duyvel insaem is / want hy en heeft niet
niet alleen verkondicht te zijn eenen leughenaer
maer ooch eenen menschen moorder, soo moet den
zijn ghetuyghnisse (volgens de Schrifture, de reden
ende de Rechten) suspect zijn van valscheydr ende
ghen / ende vervolghens niet ontfancbaer.

3. Den H. Apostel Petrus waerschouwt ons in
den eersten Brieft, cap. 5. v. 8. Dat den duyvel om-gaet

een brieschende leeuw, soekende wien hy soude moghen
verslinden, dat is/ seght den Dordrechtschen Bijbel N. 13.
een enen val, ofte af-val brenghen, ende daer door tot het
verderf: **So** moeten dan (volghens Schrifure, ende
die bemerkinghe van Partije) de inghevinghen/ende
inblasinghen des duyvels / althijt aen de men-
schen suspect wesen/ aenghesien dat hy door de sel-
ve gun soeckt te verslinden als een brieschenden leeuw,
ofte te brenghen tot enen val, ende tot het verderf.

4. Dyt *Matth. 4.* zyn wy wel verskerct dat den
duyvel de Schrifure misghrupelt / ende verdrapt /
althijt blijkt als hy aen Christo seyde inde woer-
dige: Daer is gheschreven, dat hy sijne Enghelen van u
verclen sal en dat sy u op de handen sullen nemen, op dat
hy niet 't eenigher tijdt uwen voet aen eenigen steen sloop.
De Heere Christus toonde met sijne antwoorde, dat
den duyvel dese schrifure-plaetsse verkeerdelijck
opnam. **T** is seker dat den duyvel Lutherum mede
siet aenghegaen met vericheyden schrifuren; de
welke dan Luther upt de schrifure wel wist / dat
den duyvel de schrifure verdrapt hadde/ soo moest
hy tenminsten de leeringhe van 't af-schaffen der
Wille / oock suspect hebben als verdrapt / ende
verkerde wanneer den duyvel de selve met schrif-
uren bevestighde. Hier upt waecte sck nu myn be-
wys: een voorzichtig/wijs/ende redelijck mensch/
wanich niers/ oock in 't borghelijck / aen-nemen
gheue hem alleen oock suspect is / heel min een
Christelijck ghemoet in 't ghene dat de religie/ ende
Christelijck aengaet/ soo heeft dan Luther, onvoorsich-
elijck, onwijselijck, onredelijck, ende niet Christelijck ge-
handelt/ wanneer hy de leeringhe vanden duyvel heeft
aenghesien ende aengenomen/ laetende sich over-
vallen, daer hy van alle kanten upt de schrifur
overrught was dat hy soodantghe leeringhen
niet booz suspect houden.

§. II.

Wort uyt bekentenisse van Partye bewelen dat Luther den duyvel van hem moest verjaeghen.

DE Lutheraenen, en Calvinisten, siende dat sy niet ten bekennen dat Luther eene saemen-sprake op te disput heeft ghehad met den duyvel/in't welck hy overwonnen is gheweest raeckende het af-byeten des Missie/eh dat sy afgodery is/soeckē dit met verlijden uytbluchten te verschoonen; de vernaemste dat al is/dat sy seggen dat dese saemen-sprake eene aenbechttinge,oste tentatie gheweest is. Soo seght Fredericus Belduinus pag. 48. Dese saemen sprake seyt hy van Luther den duyvel, is eene seer bitter tentatie gheweest, soodanich als den Salighmaker selve in de woestijne geproeft heeft. Soo spreeckt oock Petrus Cabeljau op de plaetse aij hoven. Daer wiert, seyt hy / alleen beschreven oebeghen strijdt, ende aenvechttinghe die Lutherus vanden duyvel heeft uytghestaen over het stuck vande priyate Missie.

Doch/in de plaetse dat-se hunnen Doctrooynde eersten pilae bande ghepzetendeerde reformacie hier door soude verschoonen / ter contrarie / sprecken hem / ende hun selven noch meer hart over 't hoof: want / indien dese saemen-sprake gheelijck Partije wilt hebben / eene aenbechttinghe / of bekoringhe des duyvels gheweest is / naemelijck ghelijck die van Christus inde Woestijne / soe moent wy dan eens sien / en ondersoeken inde schryft hoe jemant sich in de bekoringhen vzaeghen moet.

1. Den H. Apostel Jacobus in synen Brief cap. 4. v. 7. handelende van de aenbechttinghe des duyvels seghet / dat wy hem moeten wederstant doen. Verderstaer, seyt hy / den duyvel, ende hy sal van u vlieden. Desghelijck oock ghebidt den H. Petrus in synen eersten Brief cap. 5. v. 9. volghens dit / moest Luther hem den duyvel bebocht / hem wederstant doen verjaeghen; ter contrarie / heeft sich bandede

laten over-winnen, ofte overtuygen; soo en heeft hy
sich niet ghedaen inde bekoozinghe / ghe-
als de schrifture ghebedt / verbolghens heeft
sere qualijck en teghen het woordt Godts ghe-
met de leerlinghe des dubbels t' aenbeerden /
sijn ingheben te volghen.

Andien / ghelijck den Lutheraen Balduinus open-
lijck seght / de bekoozinghe van Luther, ghelijck die
van Christus inde Woestijne gheweest is; soo moest
Luther sich hier in ghedaen hebben / soo als
Christus ghedaen heeft; want hy heeft ons een ex-
empel ghegeven dat wy ons sonden draeghen in
den aenbechtighe des dubbels / ghelijck hy selbe
ghedaen: wat heeft Christus ghedaen? hy heeft
den dubbels van hem verjaeght / segghende: Gaet van
my satan: Dit exempel waest Luther ghevolghet / ende
den dubbels gheseydt hebben: Gaet van my satan,
want ghy zijt enen leughenaer, ende enen bedriegher:
Ick contrarie hy heeft sich / ghelijck hy selbe be-
vanden dubbels laten over-winnen; soo en is
hy dan gheen oprecht discipel Christi gheweest / de
wijle hy sich in de aenbechtighe des dubbels niet
verjaeghen en heeft naer het exempel van synen
vater / ende Meester.

§. III.

wordt bewesen, dat ghenomen oock de leerin-
ghe des duyvels in haer selven waerachtigh had-
de gheweest, dat evenwel Luther nae de selve
niet en moest luysteren.

Dit betwijfel ick upt de Schrifture; men kan niet
veroorhonen of den dubbels heeft somtijden de
waerheit gheseyt / want dit staet klaer in schriftu-
re.

1. Marci 1. v. 24. seyt hy tot Christum: Ick kenne u
niet; ghy zijt, naemelijck den heylighen Godts, Maer Jesus
antwoort hem dareljck v. 25. swyght stil.

2. *Luc. 4. v. 14.* riefen de duybelen: Ghy zint Christus de Sone Godts. Maer Jesus bestrafte hun, ende en lieft niet spreken.

3. *Aetor. 16. v. 18.* riefen sy bande Apostelen: Die menschen zijn dienste knechten Godts der alderhoogsten die ons den wegh der saligheyt verkondighen: maer Paulus dit hoozende keerde hem om, ende seyde tot den gheest: Ick ghebiede u inden naeme Jesu Christi, dat ghy van haer uyt gaet.

Siet/hier op dese dyp plaetsen seght wel den duybhel de waerheyt / maer Christus en wilste dan hem niet gheseydt hebben / noch de Apostelen oock / hoozden twyffel naer het exempel van Christus, wat reden? waerom doet Christus, ende syne Apostelen den duybhel stil-swijghen / ende henen gaen / oock wanneer hy de waerheyt seght: De reden en ha ons niemant beter gheben tot ons hoopdel / als Parijse selve: de eerste gheeft ons den Dordrechtischen Bijbel op Marei 1. v. 24. N. 27. daer hy seght: dat Christus den duybhel dede swijghen / om dat hy doot het twyghenisse des duyvels, die een vaeder der lenghen is, te waerheyt niet en wilde verbreydt, ofte bevesticht hebben. Seer wel gheseyt: den selben Bijbel op Aetor. 16. v. 34 seght albus: Hoe wel dese onreyn gheest de waerheyt seyde, soo heeft hy nochtans daermede roerende de leere der Apostelen verdacht te maeken. Dit sprek seer wel bemerckt. Eene saekte moet ghy daren hoven noch bemercken / te weten / dat Christus niet aiken en heeft den duybhel doen stil-swijghen / oock als hy de waerheyt seyde / maer heeft hem daren hoven doen rupmen ende verjaeght / gheseyt te ghedaen hadde inde Woestijne / als hy hem gesien bekozen: 't selve heeft den Apostel Paulus mede ghedaen: Du maekte ick uyt alle het voozgancde besluyt.

1. Ghewomen den duybhel hadde een Lutherus waerheyt gheseydt / nter te min hy moest hem naer het exempel Christi, ende synder Apostelen / oock stil-swijghen: sae hy most hem / even als Christus aenbercinghe verjaeghen, en op sy segghen acht nemen.

Als den duyvel seyde / dat de Apostelen / dienst-
 waren / Paulus dede hem swijghen / om
 dat hy de waere leeringhen niet en soude verdoachte
 niet suspect maeken / ghelijck Partije bekent: mit
 tegengheich van eenen Lutheraen, oft eenen Calvinist,
 den duyvel de waerheyt seyde / als hy seyde aen
 Luther, dat de Wisse afgoderij was? ghy sult seg-
 gen dat ja; ende sck segghe dat Luther (die sich
 gaf booz een Apostel) eben wel moest doen als
 Paulus, dat is: den duyvel doen stil-swijghen/
 ende beriseghen als eenen die de leeringhen vande
 Romeyse kercke suspect maecte / om dat hy een
 vter der leghenen is, ende eenen bedriegher: Luther
 en heeft dit niet ghedaen / maer contrarie / so
 dat hy dan gheroont met 'er dact / dat hy gheenen
 speghen discipel Christi en was / noch waren nae-
 volgher sinder Apostelen.

Spdelijk seght den H. Ioannes in sijnen eersten
 brief. 4. v. 1. Alderlieffte enghelooft niet aen alle gee-
 sten, maer beproeft de gheesten of sy uyt Gode zijn.

Hier uyt beslypde ick aldus: Ioannes seght hier /
 dat men aen alle geesten niet gelooven en moet, soo lanck
 als men niet / dooz beproebinghe / seker is / wat
 hy dooz gheesten zijn: want inden men seker
 is dat het een boosen gheest is / men moet hem
 verdoaten: is het een goeden / men moet hem
 verdoeden: dit is den eyghen / ende waertel sin
 Ioannes: Maer Luther (ghelijck hy / ende sijn
 volgelen selve bekennen) was seker / dat het een
 boosen gheest was / die met hem disputeerde ende
 verdoerde / so en mocht hy dan den selven niet
 gelooven volghens het ghebodt van Ioannes.

Ghy sult my segghen missechten / dat Luther al-
 sijn beproeft hadde / dat desen boosen gheest hem
 waerheyt seyde.

Ich antwoorde: waer en hadde Luther dit be-
 sijn aen het woordt Godts / t welcke den duyvel
 den boosfelde: maer hy moest achterdencken heb-
 den dat den duyvel het woordt Godts verkeerde
 vande vordere / de wyle hy wel wist dat hy dit
 selve

selve ghedaen hadde by Christus inde woestijne: **W**en was dan Luther niet seker dat den duyvel de waerheyt seide.

Petrus Cabeljau, op de plaetse hoven aen-gheveert seggt hier teghen / dat Luther sich overwonnen romt om het woordt der H. Schrifture, waer onder hy sich moech ghyvanghen, gheven om de private Missen als een verlorene dienst te verwerpen.

Maer ick braege van Petrus Cabeljau, of Luther sich dooz de Schrifture overwonnen vont eer den duyvel by hem quam / ofte wel / dat hy overwonnen wiert dooz de Schrifturen die den duyvel hem dooz stelde? seggt Cabeljau he eerste: wie van beyde sal ik hier ghelooben / Luther of Cabeljau? Luther seggt wel expresseelijck / dat hy, in 't disput van den duyvel overwonnen gheweest, Cabeljau seggt dat Luther te hopen overwonnen was; soo moet dan een van beyde ghyloghen hebben: **I**ndien dan Cabeljau bekent dat Luther dooz den duyvel uyt het woort Gods in 't disput selyc, is overwonnen gheweest / soo heeft dan Luther sich onder den duyvel ghebanghen ghegeven eer hy versekerd was dat den duyvel de Schrifturen niet verderd / ende en verkeerde: vervolghenghe by versekerd was vande waerheyt: maer sich ghebanghen te gheben eer men van de waerheyt versekerd is / is recht teghen-gaen het ghebodt vanden H. Joannes, ende sich stellen in openbaer perijckel van het verderf; soo heeft dan Luther het ghebodt vanden H. Joannes teghen-ghegaen / ende sich gheset in openbaer perijckel van het verderf / als by sich an de besuyten uyt de schrifturen die den duyvel hem voozstelde / heeft ghebanghen ghegeven / eer hy versekerd was dat den duyvel die Schrifturen niet en vervalschte/ende verkeerde/dare by wel uyt den duyvel sulcx by Christus selve / in de woestijne ghedaen hadde.

Hoe ghy het maect oft niet / ghy zyt van vanden hantten ghebanghen: want / of den duyvel waerheyt gheseyt / oft niet? seggt ghy dat niet? heeft by dan een valsche leeringhe aen Luther gheleert.

terz herbolghens is 't onwaer achtigh dat de heylighe Wiffen quaet / ofte afgoderijc zijn. Seghe op dat den duyvel de waerheyt gheseyt heeft : soo maect hem Luther even-wel (ghelijck Christus, ende sine Apostelen hem vooz-ghebaen hadden) doen stil staen / ende van hem jaeghen / ende veel min sig laeten oberwinnen / ofte ghevanghen gheben. Nu gaec ick bewijfen dat den duyvel de waerheyt niet gheseyt en heeft.

HET IV. CAPITTEL.

Wordt berhoont dat den duyvel aen Luther de waerheydt niet gheleert heeft raeckende het afschicken der Wisse.

De bewijse ick eerst upt de bemerkinghe van den Dordrechtchen Bijbel op Marci i. N. 17. daer hy seggt / dat Christus de waerheydt niet en wilt verbreyde, noch bevesticht hebben door het ghetuyghenisse des duyvels, om dat hy een Vader der leughenen is.

Hier op redene ick aldus : Eene leeringhe die van den duyvel berzept / ende bevesticht is / en kan geen ware leeringhe zijn: Maer de leeringhe van 't afschicken der Wisse / ende dat de Wisse afgoderijc is / is door den duyvel berzept / ende bevesticht / ergo die leeringhe en kan gheen waere leeringhe zijn.

De eerste vooz stellinghe blijck upt de eyghen bekenenisse van den Dordrechtchen Bijbel, de tweede, upt de eyghen woorden van Luther; soo gaect dan het besuyt ende de derde vooz stellinghe vast.

Merck / dat ick niet en segghe / dat den duyvel de waerheyt niet en kan segghen, want contrarie blijck upt Schrifture / maer dat Christus de waerheyt door hem niet en wilt verbreyde, noch bevesticht hebben.

Ende niet sonder reden / om dat dit sonde stryden teghen syue Goddelijcke voorszichtigheyt. Naemelijck om dat den duyvel (ghelijck den Dordrechtchen

Bijbel seer wel bemerckt) eenen leughenaer / ende
bedriegher is. oversulcx niet gheloost en moet
den oock als hy de waerheyt seyt. Nu indien God
door den duybel de waerheyt aen Luther hadde doen
bevestighen, ende / door hem / de selve verbreyden. So
soude hy niet alleen de wereldt / die inde ophom
van Luther, stont in verwerpinghen / ende bispinghen
noch meer verwerret hebben ('t welck strijdt tegen
sijnue boozsichtigheyt) maer oock soude teghen sijn
nien eyghen wille ghedaen hebben (want hy en wille
de waerheyt door den duybel noch verbreyde, noch
bevestighen, hebben) sulcx en kan in Godt niet be
len / soo blyckt het dan uyt de reden, ende uyt de re
gen bemerckinghe van Partye, dat den duybel aen Lu
ther de waerheyt niet gheleert en heeft aengande
het af-breken der Wijsse / ende dat sy afgoderij is.

Dit blyckt oock ten tweeden, uyt de Schryfften.
Want Christus seght *Matth. 12. 26.* Indien den eenen Satan
den anderen uytwerpt soo is hy teghen hem selven, hoe
dan sijn Rijck bestaen? Dit zijn sinners klare wo
den / met de welke Christus openlikek seght / 1. dat
den duybel teghen sijn eyghen selven niet en kan strijden,
2. Dat den eenen duyvel den anderen niet uytwerpen, noch
verfaeghen en kan. Maer dit soude gheschieden
indien den duybel aen Luther de waerheyt hadde
gheleert / Ergo &c.

Dat dit soude gheschieden / verhoont sijn in dese
voeghen: Indien het waerachtigh is (soo als den
duybel seyde aen Luther) dat de heymelike Wijsse
afgoderij is / soo was het dan eenen duyvelsigen
dienst / door den welken sijn macht / en sijn wijs
hersterckt / ende verheyt, want alle afgoderij (die
wyle het een verbloechtinghe ende versackinghe
Gods is) streckt nootzakelijck tot dienst / ofte op
re des duyvels : Wanneer dan den duybel soodan
ghen dienst wilde af gheboeken hebben / soo streckt
hy teghen sijn eyghen selven, ende wilbe de duyvels
door soodanighen dienst / ghe-eert werven / ver
faeghe hebben : Christus seght dat dit niet gheschie
den en kan / soo en heeft dan den duybel aen Lu

waerheyt niet gheleert / waanneer hy hem seyde /
 dat de Wisse afgodery is / ende verbolghens datse
 moest afgeschaft worden.

HET LESTE CAPITTEL.

ENDE BESLUYT.

Wordt bethoont dat de Lutheranen, en Calvini-
 sten, rakende het stuck van 'taf-breken de Mis-
 se, discipelen zijn vanden duyvel.

Hy hebben boken betwefen / dat den duyvel / in
 dit boozseyde stuck / is den Vleet-meester van
 Luther gheweest / ende Luther sijnen discipel / volghet
 hem dat de tegenwoozdighe Lutheraenen, en Calvini-
 sten, den duyvel mede moeten erkennen als booz
 hunnen meester / ende sich uyt-gheben booz sijne di-
 scipelen: want of sy duyvent-mael roepen / dat sy
 sich houden aen de Schryfure / ende niet Luther niet
 doen hebben / dat is seker / dat sy / in dit stuck van
 afbreken der Wisse / ende dat sy afgodery is / niet
 alleen over-een-komen niet Luther, maer doech de
 selve kracht vande argumenten / ende de selve be-
 sputen ghebruycken / die den duyvel aen Luther ghe-
 weest heeft. Maer die sulcx doen / moeten den duy-
 vel erkennen als hunnen leeraer ende meester / soo
 moeten van de Lutheraenen, en Calvinisten, den duyvel
 erkennen als booz hunnen leeraer en meester / en
 sich uyt-gheben booz sijne discipelen.

Beminde vrienden! is 't moghelijck dat ghy lie-
 ven reben ghebruyckit / ende dit niet en verstaet: dat
 ghy ooghen hebt / ende dit niet en siet: dat ghy oer-
 ren hebt / ende naer dit niet en lustert? Was de
 wereld in de op-komste van Luther soo ghestelt / dat
 God de waerheydt / door den duyvel moest verkon-
 tinnen / ende bevestighen? Ende oude tijden / hadde
 ghesonden sijne Propheten om dit te doen / inde
 vliegheude tijden sijne Apostelen / daer naer soo me-
 nigke wisseliche / ende heylighe leeraeren vande H.

Kercke / wie van alle heeft opt bekeur dat den dyp-
 bel van bevestight / ofte overwonnen heeft in hunne
 leeringhen contraylen / al wat dese mannen boe-
 gaben / was / dat sy hunne leeringhen hadden van
 den h. Gheest. Moest de werelt soe lanch ver-
 wachten om de waerheydt te leeren / tot datter nu
 langhen leken eenen Luther booz den dagh soude
 komen / die de waerheydt van den dypbel soude ge-
 leert worden / ofte in de selve bevestight: o gro-
 wel der geontwelen! goeden God! wat sout ghy
 lieden te swallen / ende te schelden hebben / in
 daer maer een bande pilaren der Roomsche Kercke
 sulcx bekende / ghelijck als Luther van syn eygen
 selven bekeur? dan sout ghy met recht moghen roe-
 pen (soe als ghy nu mentghmael doet reghen reden
 ende reden) dat de Roomsche Catholijche leering-
 ghen / dypvelsch leeringhen zijn: maer nu / die
 ghy wel verskeret zyt / ende van alle kanten oer-
 ruyght / dat Luther banden dypbel gheleert is / to-
 de dat ghy de selve leeringhe staende hont met hem
 daer zyt ghy lieden soe berooft van sinnen / ver-
 blindt / ende hartneekigh / dat ghy die leeringhe
 die van den dypbel gheleert is / booz goet hont met
 booz goddelijck. Hoe is het moghelijck: hoe kan de
 vailen in een redelijck mensch? breeft ghy lie-
 nter / dat den oppersten rechter / inden upersten
 dagh ul verwijten sal 't gene hy acu de 't hant
 rijng verwerpen heeft / ende dat hy tot ul. sal seggen
 Ghyliden zijt uyt den Vader den duyvel, ende ghy hebt
 begheerten uws Vaders ghedaen, want ghy de
 se hebt af gheschaft ende gheleert dat sy afgodert
 is: Breeft ghy niet dat hy hier over dese senten-
 sal stricken: Gaet van my ghy vervloecte in 't ewig-
 vyer 't welcke den duyvel, ende sijne Enghelen toe
 is. Dit magh ick bylijck braeghen / want ghy en
 kont niet loochenen dat Luther met den dypbel
 sprouken heeft, ghy en kont niet loochenen dat Luther
 door den dypbel is overwonnen ghetweest om
 hemelijcke Wisse booz quaet / ende afgodert
 houden en die te verwipen; ghy moet bekeur

dat de leerlinghen vanden duyvel suspect zijn van
 valscheyt/ en leughen : ghy zijt obertuyghyt van
 Schrifture/ dat Luther na den duyvel niet en mocht
 leeren/ maer dat hy hem moest den mont stop-
 pen/ ende verjaeghen/ ghy moet bekennen dat
 Godt/ in die omstandigheden naemlijck / inde
 welke de werelck doe was als Luther eerst op
 quam/ den duyvel niet ghebruycken en kost, noch
 en mocht, om de waerheydt te verbreyden, ende beve-
 stighen/ hy en mocht niet/ ter oozsake van sijne booz-
 sigtigheyt/ hy en kost niet om dat hy den wille
 van sijnen eenigen sone niet en kost wederstaen/ den
 welcken de waerheydt door den duyvel niet en begeert ver-
 breyden, noch bevesticht te hebben : Ende dies niet te-
 ghenstaende dit al te mael/ daer ghy van alle kran-
 ten soo obertuyghyt zijt/ blijft ghy even-wel het af-
 schaffen der Wisse / ende dat sy afgodery is / dooz
 goet/ ende goddelijck houden; wat meerder hart-
 neckigheyt/ ende verblintheyt soude eenigh mensch
 konnen bedencken ? wat is hier anders van te ver-
 wachten als 't ghene den Ecclesiasticus seght *Cap. 3. v.*
27. Een hartneckigh hert sal het quaet hebben op 't uyerste?
 Wel aen/ doet ten langhen lesten de ooghen eens
 open/ buyghet uwe halsen onder den h. Gheest / die
 nu soo vele jaren dooz het sock vanden duyvel be-
 staert / ende dooz sijne leerlingen zijn onder druckt
 gheweest/ op dat ghy den duyvel / uwen meester /
 brackende/ mocht worden niet alleen discipelen/
 maer oock waerachtighe hinderen van den h.
 Gheest. Amen.

Disput van Martinus Lutherus
 HET DISPUT
 VAN LUTHER,
 MET DEN DUYVEL

Soo het in 't hoogh-duytsch ghedruckt is gheveest
 te Wittembergh in 't jaer 1558. door Thomas
 Klug Boeck.drucker.

TIs ghebeurt/seght Luther, dat seck eens ontrent
 den middernacht subtelijck ben waecher ge-
 worden / als den duyvel met my begost heeft soe
 danigh disput.

Den duyvel: Hoozt gheleerden Doctoor Luther:
 weet ghy wel dat ghy blyschien saeren lanch / by-
 kangs alle daghe heymelijcke Wiffen gedaen heb-
 nu soodantige Wiffen gronwelijcke afgoderje waer-
 ren? of daer niet geweest en hadde het Nychaem/ou-
 de Bloedr Christi/ ende dat ghy niet anders arde-
 den en hadt / ende een andere voozghestelt om te
 aen bidden/ als broodr en wijn?

Lutherus. Ick ben Pzester ghesals / ende hebbe
 de salvinghe/ende wydinghe vanden Wiffchop ont-
 sanghen/ ende dit altmael hebbe ick ggedaen vpe
 last/ ende gehoozsaemheyt der Oversten; waerom
 en soude ick dan niet geconfiteert hebben/ de wyl-
 te ick ernstelijck de woorden Christi uyghesproken
 hebbe/en ernstelijck misse gedaen dat weet gy wel.

Den duyvel: dat is altmael waer; maer de Turcken
 ende hepbeneu doen oock alles in huunc tempel/
 upt gehoozsaemheyt/ende doen ernstelijck huunc
 Godts dienst. De pziesters van Jerohoam, deden
 oock alles met eenen sekeren seker/en neerstigher/
 teghen de waerachtighe Pzesters van Jerusalem: di
 nu oock uwe ozdinerighe/ ende wydinghe balle
 waere gelijk de Pzesters van de Turcken, ende Sa-
 maritanen, valsch sijn gheweest/ ende huunc dienst
 goddeloos?

Dooz eerst/ ghy weet wel dat ghy als van gheene
 ware kennisse Christi gehad hebt / noch geen ware
 geloof: ende 't ghene het gheloof aengaet/ gy en zyt
 niet beter gheweest als eenen Turck: want de Turc-
 ken, ja alle de duyvelen gelooven de historien Chri-
 sti, dat hy ghebozen/ ghekrust/ ende ghestorven is:
 maer de Turcken, ende wy vertoornene gheesten en
 trouwen niet op syne barmhertigheyt/ noch en
 houden hem niet voor middelaer / noch Salich-
 maker/ maer vreesen hem als eenen wreeden rechte-
 rer: Soodanigh gheloof hadt ghy oock/ ende gheen
 ander/ als ghy de salvinghe ontvinght vanden Bis-
 schop/ ende alle andere die falsden / ende ghesalft
 werden/ hadden 't selve gheboelen van Christo, ende
 gheen ander. Daerom liept ghy-lieden van Christo,
 als enen wreeden Rechter / ende naemt uwe toe-
 luyt tot S. Marie ende de Heylighen. Dese waren
 de Middelaers tusschen u. I ende Christum, alsoo is
 wygh ghenomen gheweest de gloze Christi. Dat en
 hoort gy noch eenige Papist loochenen. soo zyt gy-
 lieden gesalft geweest/ gewydt/ ende gheschozen/ ende
 hebt ghesacrisificeert inde/ Messe/ ghelyck Heydenen/
 ende niet ghelyck Christenen. Hoe hebt ghy-lieden
 dan inde Messe kunnen consacrerem/ ofte wacrach-
 tighen Messe doens want daer ontzack ('t welck
 volghens u. l. eyghen leeringhe de consecratie van
 ghyder werde maecht) den persoon die macht
 hadde om te consacrerem

Ten tweeden: dan zyt ghy tot Priester ghesalft
 gheweest/ ende hebt de Messe mis-bruyckt / reghen
 de instellinghe / ende booznemen Christi den instel-
 ler: want Christus heeft ghewilt/ dat men het Sa-
 crament soude upt-deylen aende Kercke onder de
 goetrechtighe Communicanten/ om te eten/ ende
 te drincken: want den Priester is ghestelt waerach-
 tighen Minister der Kercke om het woordt Godts
 te prediken/ de Sacramenten te bedienen/ ghelyck
 dat upt-wyken de woordt Christi in 't Avontmael/ en-
 de ghelyck Paulus van t' Avontmael spreeket 1. Cor.
 11. Daerom is het avontmael hande oude Commu-
 nse

ute ghenoemt geweest/ om dat/ volghens de instellinghe Christi, niet den Priester alleen het Sacrament soude gebzupcken / maer alle de andere Christene Broeders niet hem. Nu hebt ghy vijftigh volle jaeren booz u selven het Sacrament inde Misse ghebzupckt/ ende het selve aen de andere niet mede-ghebepl. Wel wat Priesterschap kan die tussene wat salbtughe/ wat Misse / ofte Consecracie daer-men verbiedt het Sacrament aen andere mede te deplen/wat zyt ghy booz een Priester die niet booz de Kercke / maer booz u selven ghewijdt zyt? 't is seker dat Christus van foodantigh een priesterdom/noch salvinghe gheweten heeft / noch mer daer soo een niet en bekenet.

Ten derde. n. Het booznemen Christi is/ ghelijc de woorden duydelijc uptwijzen/ dat-men de Sacramenten bedienende/ sal sijne dootd berkhondighen/ ende belijden/ want hy segh: Doet dit tot mijner gedachtenisse; en Paulus segh: Tot dat hy kommen sal maer ghy / en hebt in alle uwe heymelijcke Missen niet eens Christum beleden noch ghepredickt. Ghy allen hebt het Sacrament ghebzupckt / ende hebt by u en booz u selven alleen gemomfelt de woorden des Abontmaels. Is dit de instellinghe Christi en sulst ghy u niet foodantighe acten helpden een Priester Christi te zyn? Is dat Christen zyn / ofte een godvrechtigh Priester? zyt ghy daer toe ghewijdt geweest?

Ten vierden. Het booznemen/ upt-sprake/ ende instellinghe Christi is klaer/ dat de andere Christenen sonden mede-deelachtigh zyn van't Sacrament. En nu zyt ghy ghesalf / niet om het Sacrament upt te deplen/maer om te offeren/ ende ghy hebt de Misse booz een sacrificie ghebzupckt tegen de instellinghe Christi: want alsoo luyden klaerlijc de woordē vanden Bisschop die saijt:want als hy nu volghens de ober-gheliberde ghewoonte den heylighen handt gheeft aen den gene die ghesalf is / ontfanght/ seyt hy/ de maght om te consecreren booz de levende / en de dooden: wat is dit booz een berkenet

verkeerde/ ende boose salvinghe / ende ordinerunge
 daer Christus het ingheselt heeft vooz de heele kerc-
 ke om te weten / ende te drincken / ende om vanden
 Priestet upt-gezeyckt te worden aen de Communt-
 canten / sulc ghy doet een versoenende sacrificie van
 maecten vooz Godt? O grouwel boben alle grou-
 wel!

Ten hysden. Het booznemen / ende upt-spraeke
 Christi is / dat het Sacrament uptghebepl't werde
 aen de Gheemeente / ende Communicanten / om te
 verstercken / ende te stercken hun gheloof / ende om
 in alle strydt van versceyden bekozungen der son-
 de / ende des duyvels / het weldaet Christi somwijlen
 te verbercehen / ende verkonbighen. Ende ghy hebt
 daer van een werck ghemaeckt 't welck alleen zy
 vooz u / want ghy doet het sonder de andere / 't gene
 ghy aende andere ofte vooz niet / ofte voor gelde
 ont konnen mede-deplen. Seght my / wat kont ghy
 hier van al dit loochenen? zyt ghy niet gewijdt tot
 sodanteh ren Priestet / die sonder het waere ghe-
 loobe Christi gheweest zyt? zyt ghy niet gesalft / en-
 de ghelwijdt teghen het booznemen / ende instellin-
 ghe Christi? ende om te sacrificeren vooz de lebende /
 en dooden / ende niet om mede te deelen? soo zyt gy
 dan niet gheordneert tot eenen dienaar der kerc-
 ke. Item / ghy en hebt noyt het Sacrament upt-ge-
 bepl't aende andere / ghy en hebt Christum niet geze-
 bepl't inde Misse / soo en hebt gy dan niet-met-alles
 ghedien van al het ghene Christus ingheselt heeft.
 Zyt ghy dan niet in alle manieren ghesalft / ende
 gheordneert teghen Christum, ende sijne instellin-
 ghe / om te doen al wat teghen hem is? Indsen gy
 van bande Bisschoppen / ende Suffraganen gesalft
 ende geordneert zyt teghen Christum, buyren twyfs-
 sel uwe salvinghe / ende ordinerunge is godloos /
 ende van Antichrist : soo praeme ick 'u dan hier-
 mede / ende segghe / dat ghy in uwe Misse niet ghes-
 ontfacert en hebt / maer alleenlijck op-gheoffert /
 ende aenbeden broodt / ende wijn / ende het selve
 vooz-gheselt om aenbeden te worden. Hier siet gy
 wel

wel dat in uwe **Misse** ontzreekt voer een den
 persoon/die macht hebbe om te consacreren/ te
 ren een **Christen** mensch. Ten tweeden daer ont-
 zreekt den persoon die mededeelachtigh roet we-
 sen/ te weren/ de Kercke/ de andere godtzuchtighen
 en de gemeente: maer ghy goddeloos/ ende ont-
 zende van Christus, staet daer alleen/ ende gy meent
 dat Christus het **Sacrament** inghestelt heeft voer u
 en dat ghy dareljck in uwe heymelijcke **Misse**
 maecht het **Lichaem** / ende **Bloed** des **Heren**
 daer ghy nochtans gheen lidmaet Christi en zyt
 maer synen byandt. Ten derden ontzreekt hier
 het booznemen Christi / ende de vzych / ende ghy
 vzych des **Sacraments**/ tot het welke Christus het
 inghestelt heeft: want hy heeft dat inghestelt voer
 de **Gemeente** om te eten ende te dzyneken / om te
 verstercken het gheloobe der godtzuchtighen / om
 te verkondighen ende verheffen het welbaet Christi
 inde **Misse**. Du en weet de reste vande godtzuchtighen
 Gemeente niet van uwe **Misse**/ sy en hoort
 niet/ sy en ontfanght niet / maer ghy stont zynde
 ende swyghende eet ende dzynekt alleen ergens in
 eenen hoek / daer ghy nochtans ontvrende zyt
 ongheloobigh aen 't woort Christi, onweerdigh te
 de niemandt mede en deyt ende ghelijck uwe ghe-
 woonte is gheweest/ ghy verhoopt het booz ghel-
 als een goet werck. De wijle ghy dan ghem-
 persoon en zyt die magh of moet consacreren / te
 de dat den persoon ontzreekt die het **Sacrament**
 ontfanghe / ende dat ghy de instellinghe Car-
 gantschelijck verzoeyt / ende verberst / ende dat ghy
 ghesalft zyt om alles te doen teghen Christus, ende
 zyne instellinghe: wat zyn uwe salvinghe ende
Misse / ende consecratie / anders als lasteringhe
 ende tentatse **Gods**: soo dat ghy niet waerdaer-
 lijck **Priester** zyt / noch het broodt / waere **Lichaem**
 Christi. Ick sal u eene ghelijckenisse gheben: indien
 jemandt den doop ghebruyckte / ende daer ghy
 persoon en waer om ghedoopt te worden / ghy
 indien den **Suffragaen** (soo als hy de **Papisten**)

(alselfelike gewoonte is) doopte een kloek / of
 belic / 't welck gheen persoon en is bequaem
 in ghedoopt te worden: Ick hddde u / seght my /
 dat eenen waerachtigen doop zijn: ghy wort
 bedwonghen te bekennen / dat het gheensing
 is / want wie kan doopen 't ghene uter en is / of
 bequaem en is om ghedoopt te worden: ghe-
 den doop soude wesen / indien ick dese woort-
 sprac in den wint / segghende: Ick daope
 inden naeme des Vaders / ende des Soons / ende
 des Heests / ende dat ick het water uyt-goot:
 soude daer vergiffnisse der sonden / oft den h.
 ontfanghen? de locht / ofte de kloek: hier
 ghy met de handen tasten / dat dit gheenen
 doop en is / al-hoe-wel ghy de woorden des Doops
 spreect / ende het water uyt-giet / want daer en
 is geen persoon om 't water t' ontfangen. Of nu
 selve ghebuerde in mine Misse / dat ghy de woort-
 spreect / ende dat gy meent het Sacrament
 ontfanghen / ende nochtans niet anders ont-
 fanght als broodt / ende wijn: want daer en is gee-
 n persoon die ontfanght / 't welck de Gemeente
 is: ende ghy goddeloos / ende ongheloobigh / en zijt
 bequaem om't Sacrament te ontfanghen /
 want dese kloek is om ghedoopt te worden / verhol-
 den en zijt ghy niet-met-alleen ten opfichte van
 Sacrament.
 Ghy sult hier missechten segghen: al-hoe-wel ick
 kerke het Sacrament niet mede en deple aen
 ander / nochtans ick ontfangh'er / ick gheeb'er
 my selven / ende veele ontfanghen oock inde
 Gemeente het Sacrament / ofte den Doop / die on-
 geloobigh zijn / ende nochtans 't is alsdan eenen
 doop / ende waer Sacrament / waerom
 heb'er dan in mine Misse gheen waerachtigh
 Sacrament zijn? Ick segghe dat hier gheen ghe-
 riffnisse en is / want inden Doop (al-hoe-wel hy
 ghehet in ghebal van hastighen noot) moeten ten
 minsten twee personen zijn / die doopt / ende die
 doopt wordt / ende het ampt vanden ghene die
 doopt

doopt/ is soodanigh/ dat hy set met-deel om die
hande ghemeente als lidmaeten/ende niet booz sijn
selben alleen neemt/onttreckende aen d' andere ghe-
lyck gy doet inde Misse/ende al de reste 't welck gy
schiet volghens het bebel / ende instellinghe Christi
maer uwe Misse is teghen de instellinghe Christi.

Ten tweeden / waerom en leert ghy luden niet
dat jemandt sijn-selben kan doopen? waerom ber-
werpt gy luden soodanighen Doop? waerom
berwerpt gy luden het Doornsel/indien semant sijn
selben bozinde? waerom en deught de Wydinghe
niet/ indien semant sijn-selben wijdde tot Priester
waerom en is het ghene absolute/ indien semant
sijn selben absolueerde? waerom en is het ghem
Opffel/ indien semant / volghens ul. gheboort
in 't uytterste sijn-selben falsde? waerom en is het
gheen houtwelijck indien semant aen sijn selve
troutode/ oft een dochter verkrachte/ ende hoort
dat dit/ oock teghen den danck hande dochter
een houtwelijck wesen? want dit sijn ul. seuen Sa-
cramenten: Indien dan niemant booz die seuen
Sacramenten niet een booz sijn eyghen selben kan
maeken/ ofte handelen/ hoe ghebeurdt het/ dat gy
booz u alleen dit meeste Sacrament maeken hebbe.

Dat is wel waer dat Christus sijn eyghen selben
heeft ontfanghen in 't Sacrament / ghelijck als
kercken-dienaer/ 'tselbe aen andere uyt-repicheert
booz sijn selve oock neemt / maer hy en gheeft
Sacrament niet booz sijn-selben alleen/ maer sijn
men met de andere/ ende met de Ghemeente. Ende
dit altemael gheschiedt in 't Doopt Christi, volghens
sijn bebel / ende instellinghe: maer ick spreke
hande Consecratie/ of semant booz sijn eyghen sel-
ben alleen magh consacveren/ ende 't Sacrament
maken: want ick weet ghenoech / dat elck en
't besouder / als't nu gheconsecreert is/ mer de
dere mach ghebruycken / want 't is eene me-
linghe / ende taefel des Heeren aen heel ghewo-
ghelijck ick nu ghedisputeert hebbe/ of semant
selben magh salben/ende beroepen? Ick spreke

hy ghesalft / ende beroepen zynde / daer nae
 die beroepinghe magh ghebruycken. Item als
 een dochter verkracht heeft / 't en is niet ge-
 wigh dat den verkrachter dese gemeenschap / hou-
 dingh noemt / want ick weet wel / als de dochter
 also een hoog houtwelijck consenteert / dat daer
 een volghende gemeenschap een houtwelijck is.
 Als den duyvel dus lauck tot hier toe ghedispu-
 tirt / ende ghepraet / ende Luther naer hem gheluy-
 pte hadde / soo seyt hy dan boozderyg.

Luther In dese beuantheden / in desen stijtte-
 den duyvel / wilde ick den byant wederstaen
 mit die wapenen / met de welcke ick ghewoon was
 in 't Pausdom; ick wierp hem op / de meynunge / en-
 de ghelooft van de Kercke / te weren / dat ick de he-
 liche Wiffen ghedaen hadde in 't ghelooft / ende
 in 't meynunge van de Kercke : al-hoe-wel / seyde ick /
 dat ick niet recht ghelooft hebbe / ofte gheboelt / noch
 dat ick hier in heeft de Kercke recht ghelooft / ende
 gheboelt : maer den duyvel hier teghen noch ghe-
 boelt / ende stercker praemende / seyde.

Den duyvel : Wel aen / thoont my waer het ghe-
 boelt staet / dat een goddeloos / ende ongeloov-
 igh magh staen aende Altaer Christi, ende
 in 't Sacrament / ende 't Sacrament maeken in 't ghe-
 boelt van de Kercke / waer heeft Godt dit belast / ofte
 in 't Woorden? Hoe sulst ghy bewijfen / dat hy u de meyn-
 unge van de Kercke gheeft om utwe heymelijcke
 te doen? Indien ghy nu het Woordt Godts
 niet hebt / maer de menschen dit gheleert hebben /
 dat het Woordt / dan is de heele leeringhe / leu-
 den. Siet daer utwe stoutigheyt! ghy-lieden doet
 in 't duyvel / ende misbruycken den naem van de
 Kercke / ende dan wilt ghy-lieden alle grootwelijck-
 ighen boozstaen op pretext van de meynunge der
 Kercke. Daer-en-hoven ghy en moet my niet lee-
 ren de meynunge van de Kercke / want de Kercke
 niet ghelooft / noch en gheboelt niet byren het
 Woordt / ende instellinghe van de welcke ick boven
 gheboelt hebbe / want Paulus 1. Cor. 3. seghet van
 de

de Kercke/ en vergaderinge van de godbywringhe
wy hebben de meynunghe Christi: waer upt sijn
nu leeren dat het is de meynunghe / ende booznemen
Christi, en vande Kercke/ als upt het Woordt Chri-
sti, upt sijne leeringhe / ende upt de belijdenisse der
Kercke? loeret van weet ghy dat het de meynunghe
ende booznemen der Kercke is / dat den doot sijn
overspel / ongheloofsigheyt verdoemelijcke sijn
zyn / als upt het Woordt des Heeren: Indru daer
de meynunghe der Kercke/ aengaende de wercken
of sp wel/of qualijck ghedaen zyn / moet ghehaelt
worden upt het Woordt / ende hebel Gods / ge-
heel te meer moet de meynunghe/ aengaende de le-
ringhe/ upt 't selve Woordt ghehaelt worden: maer
rom strydt ghy dan in de hemelijcke Wiffen / mit
lasteringhe teghen de klare woorden / ende spre-
kinghe Christi: ende komt daernaet met vone
ghen utwe goddeloosghede bedeecken mit den naem
ende meynunghe van de Kercke: op dat ghy merck
ellendigh bezogh utwe leughen verciert / al of de
meynunghe van de Kercke waere teghen de meyn-
ninghe ende klare Woorden Christi? waer is de
booze en monstreuse stontigheyt dat ghy doet
een onbeschaemde leughen / den naem vande Ker-
cke besmeurt?

Aenghesien dan dat ghy tot niet anders ghesien
en zijt vanden Biffehop/ als om hemelijcke Wiffen
te doen teghen de klare woorden / ende meynunghe
Christi, teghen het booznemen / gheloof / ende be-
dientse vande Kercke / soo is utwe salvinghe
hooghste onhepligh/ende en heeft niet een sijn
ligghs noch goddelijck. Verhalben is de salvinghe
soo bespottelijck / ende ydelder / ende van min
weerde als den Doop van eenen steen / of van
klocke

Den dyvel praemde woorders/ segghende
ghy en hebt niet gheconsecreeert / maer hebt
broodt/ ende wijn (ghelijck de heydenen) op-
gefert / ende door eene vuple / ende lasterighe
hebt aen de Christenen utw' werck verhoort

ende niet aen Godt / noch Christo, maer aen utweu
 ghe: wat is dit booz een groutwel in den hemel
 ende op de aerde!

Liker: Het suet breekt my upt / ende mijn her-
 zocht / soo dickwils als ick sulck een disput aen-
 den de in't welcke den duyvel teghen my op-staet /
 mye argumenten booz stelt / ende my praent met
 mye siereke / ende sehzoemelijcke stemme: in soo
 een disput en heeft men nauwelijcx tijdt om sich te
 verrecken / want op eenen oogen-blick volghet d'ee-
 re antwoorde op d' andere: booz my aengaende/
 ick hebbe wel beproeft hoe het ghebeurt dat de mens-
 che som-wijlen smozghens worden doode gebon-
 den: hebde: wel is waer dat den duyvel alleen
 het lichaem kan dooden / nochtans kan hy oock de
 siele brengen tot sulck eenen angst / datse op een
 eynde tijds schepde van 't lichaem/daer hy my d'ek-
 sel toe ghebracht heeft: want om de waerhepde
 te segghen/hy hadde my in dat disput oberwonneu-
 we al hoe-wel ick mijne onnooselhepde voort-
 bracht / nochtans ick en kost niet als sehzoemen
 van den hoop van soo outelbare blasphemien: ick
 versterde van neerstelijck toe / na de redenen die hy
 ghebracht teghen het Priesterschap/ende teghen my-
 en verueringhe / ofte wijdinghe.

Disput van Martinus Lutherus
BEMERCKINGHEN
OP
HET LESTE DEEL,
OFTE
BESLUYT

Van dit voorgaende disput, 't welck Luther selve
uytijnen Hoogh-duytschen druck, heeft doen
oversetten in 't latijn door *Iustus Ionas* in 't jaer
1534. ende is te vinden in den Wittenbergh-
schen druck in 't jaer 1558. door Thomas King.
Pag. 230.

Dat Luther selve dit voorgaende disput heeft
doen oversetten door *Iustus Ionas*, blijkt alre-
uyt den byles die hy aen den selven geschreeven heeft
ende te vinden is inden voorgeseyden Wittenberghschen
druck fol. 227. daer hy op 't leste heeft dese woer-
den: Maer ghy, mijnen *Ionas*, sult wel doen, inden ghy
desen boeck die soo haetelijck is aen 't Rijk des Satans,
nootsakelijck aen onse broeders, door de latijnse tale ge-
meen maeckt tot profijt van vele, want voortaan sullen wy
noch meer sulcke schriften uyt-geven. Laet ons nu be-
ren hoe hy dit dubbelsch disput besuyt / ende op
elck deel stellen onse bemerckingen.

Door eerst seyt hy: Hier sullen onse alderley
Vaders antwoorden en lacchen, en segghen: Zijt ghy den
vermaerden Doctoor, ende en kont ghy aen den duyvel
antwoorden? Weet ghy niet dat den duyvel een leugenaar
is?

Catholijcke bemerckinge. *Juden* maerheyt de
fen / *Theologanten* / ende andere leeraers hand
Roomsche Kercke / hebben groote reden om
Luther te lacchen / dat hy aen den duyvel gheseyt
heeft / daer hy wel wist dat het een leugenaar
is.

trac/ ende aen hem niet en heeft **Kommen** antwooz-
den / daer hy soo een vermaert **Doctoor** wilde
sijn.

LUTHER : Dat ghy lieden Papisten moest onder staen de
leghen des duyvels , ende sijne disputen hooren, gh'en sout
mer lanck , naer de oude ghewoonte , het lieken singhen
(wieu betoepen) op de Kercke.

Bemertkinghe : **Wat schande/ende ongherijm heyt**
ydt / darmen de ooren sal stoppen aen 't ghene de
kercke leert / ende de selve openen / om te luyfieren
naer het ghene den duyvel seght : daer nochtans den
Apostel seght vande Kercke 2. *Timoth. 3. 15.* dat sy den
gheest ende vastigheyt is vande waerheydt , ende ter con-
firmation / **Christus seght vanden duyvel** *Ioan. 8. 44.* dat hy
een leughenaer is, ende vader der leughentale.

LUTHER : Ick sie genoegh in David, ende de andere Pro-
pheten, hoe swaerlijck sy worstelen, ende versuchten inde
gheden teghen den duyvel, ende sijn grouwelijck ghewelt.

Bemertkinghe : **It is waer** David, ende andere Pro-
pheten sijn vanden duyvel bestreden getveest / maer
en hebben aen den duyvel in 't ghene hy hem seide /
ghen ghehoort ghegheben / soo isser dan groot bet-
roef tusschen dese / ende Luther, die niet alleen nae
den duyvel gheluyfder heeft / maer oock upt ghe-
treckt heeft 't ghene den duyvel hem leerde / ende
en gaf.

LUTHER : En Christus selve al-hoc-wel sonder sonde)
in wat tranen, ende benauwtheden en is hy om ons niet ge-
veest in dese strijden teghen den duyvel?

Bemertkinghe : **It is oock waer** : maer noyt en
heeft Christus vanden duyvel sich laeten overwinnen ,
noch aen-lepden tot het ghene den duyvel versocht /
ghelijck Luther ghedaen heeft.

LUTHER : Den duyvel praemt de herten op 't uyterste, en-
de en hout niet op , ten zy dat hy door het Woordt Gods
verjaecht wordt.

Bemertkinghe : **Laet het soo wesen.** Maer Luther,
ende plaetse vanden duyvel met het **Woordt** Gods
verjaegghen / is self doot de verkeerde **Schrijftu-
ren** / die den duyvel hem doot-stelde / 't niet ober
't hooft

't hoof ghetrocken gheweest.

LVTHER: Het menschelijck herte en kan dat schroomelijck, ende on-uysprekelijck ghewelt vanden duyvel niet verdraeghen, ten zy dat Godt hem by staet.

Bemerckinghe: Soo en heeft dan Godt Luther niet by ghestaen/ aenghesien dat hy onder het ghetwilt des duyvels besweken is.

LVTHER: Op eenen ooghen-blick overvalt den duyvel het heel ghemoet met schrick, ende duyfsterissen, ende indien hy eenen mensch vindt die niet ghewapent en is, noch voorfien van het Woordt, hy sloot hem als met eenen vigher om verre.

Bemerckinghe: Alsoo heeft het met Luther gegat: want (ghelijck hy selve bekennt) hy is van den duyvel overwonnen gheweest: Soo waren dan de raven/ die den duyvel/ Vader der leughen-tale, ende valscher bande Schysfuren aen Luther booz-selver crachtigher als die bande Kercke / die den Christus ende fondament bande waerhejdt is.

LVTHER: 'T is wel waer, dat den duyvel leughendigh is, maer sijne leughenen en zijn van gheen enbeden konstenaer, maer veel looser, ende bequaemer om te bedriegen, als het menschelijck verstant kan begripen.

Bemerckinghe: Is het segghen vanden duyvel so loos/ende bequaem om te bedrieghen/dat het menschelijck verstant dat niet begripen en kan: Het heeft dan het verstant van Luther konnen begripen/ dat hy vanden duyvel niet bedrogen en wiert: waerneer hy hem leerde dat de Wisse afgodery is/ ende dat men de selve moest af-breken:

LVTHER: Den duyvel komt soo aen, dat hy op eenenighe bestandighe waerhejdt die niet gheloochient kan warden, ende die waerhej, weet hy looslijck, ende bedriegelijck te praemen, ende te scherpen, ende bewimpelt sijn bedriegen soo schoon, dat hy oock de loofte bedrieght.

Bemerckinghe: Alsoo heeft den duyvel ghesaemt met Luther: want hy heeft sijne vervalsche Schysfuren soo schon een colerken ghegheben / ende de ondere leeringhen bande Kercke/ dat hy Luther looslijck bedroggen heeft.

LUTHER: Dit ghepeys: Ick hebbe het onnoosel bloedt ghele-
 ven, met 't welke den duyvel het herte van Judas sloegh,
 was waerachtigh; maer dit was leughen: Soo moet ick dan
 verlopen vande gracie Godts: ende nochtans den duyvel heeft
 alle leughen, en dit leste ghepeys, soo krachtelijck ghe-
 meent, dat Judas 't selve niet konnende overwinnen, ghe-
 spereect heeft.

Bemerckinghe: Dat Judas het onnoosel bloedt had-
 de ghelevert / dat was waerachtigh: maer dat dit
 ghepeys vanden duyvel quam in 't herte van Judas,
 dat is waerachtigh; dat ghepeys quam van Godt
 allen/om te sien of hy dat versteenicht herte kost
 ontgheyn tot leet-wesen: Het tweede ghepeys te
 verren / dat Judas moest despereren / dat quam van
 den duyvel / ende dat ghepeys was niet alleenlijck
 leughenachtigh / maer oock schroomelijck / ende
 godslas. Alsoo was het mede met al 't ghene
 den duyvel seide aen Luther, namelijk dat de Mis-
 se afgodery is / en datse moest af-gheschast wor-
 den &c. soo als blijkt npt al het ghene ick in dit
 vlycht hebbe bewesen.

LUTHER: Overfulcx goeden broeder, mijn Heer den Pa-
 pste den duyvel en lieght niet, als hy beschuldicht, ofte
 maect de grootte der sonde: Waut daer heeft hy twee on-
 verlegghelijcke gheuyghen, de Wet Godts, ende onse
 eigen conscientie: Ick en kan niet loochenen dat ick ghe-
 schuldicht hebbe, ick en kan niet loochenen dat mijne sonde
 groot is, ick en kan niet loochenen dat ick plichtigh ben
 vande doot, ende d' eeuwige verdoemenisse &c.

Bemerckinghe: 't is waer dat den duyvel niet en
 sonde sieghen / als hy eensghe doodelijcke sonde
 sonde groot maect; maer dan sieghet hy / als hy
 de sonde soo groot maect / dat men om de selve
 niet waanhopen vande gracie Godts: alsoo heeft
 hy met Judas ghedaen: ende niet beter met Luther,
 want hy maect hem wijs / dat hy gheen Priestet
 en is / dat hy afgoderye bedreven hadde met Mis-
 se te lesen / dat de selve moest af-gheschast worden /
 en niet noch niet: waeren alle dese dinghen soa-
 cher / datse Luther niet en kost loochenen: soa-
 cher

hy dan ghelijck Judas, in dít al-te-mael ober-schelden
 gheweest: seght hy dat neen: waer toe komt hy dan
 met dit exempel te boozschijn? beken hy dat jaer
 soo maecte ick dan dít beslyt: Ghelijck den dyp-
 bel gheloghen heeft / als hy de sonde van Judas so
 groot heeft ghemaect dat hy om de selbe moest die
 pereren bande gratte Gods / wat reden siet wy
 om dat den dypbel niet gheloghen en heeft / als hy
 aen Lother wijs maecte dat de Misse niet alleen
 ne sonde was / maer oock de selbe so groot maecte
 te / datse alle andere sonden verre te boven ginch
 segghende datse afgoderye was: was Lother so on-
 gewapent ende onboozsien van het Woort Gods
 dat hy het selbe niet en kost loochenen? ofte wazt
 hem den dypbel soodantghe Schyfturen by / dat
 hy daer onder moest swichten? wel waer bleem
 dan de Kercke / ende de **H. Vaders**:

LVTHER: Icken passe op dat roepen niet, *de Kercke, de*
Kercke, de Vaders, de Vaders, den H. Gregorius, Bernardus
van soodantghe Missen ghaden &c. Want op 't leven, ende
 wercken der Vaders, in den strijdt vande consciencie, en in
 niemant gherustelijck steunen, maer men moet allen bo-
 trouwen op het woort Gods, want Christus seght Mat.
 24. Daer sullen valsche Propheten opstaen, ende groot
 teekenen gheuen &c. soo dat oock d'uytverkorene (indien
 het moghelijk waer) tot dwalinghe worden getrocken:

Bemerckinghe: Wie en sal soo een mensich niet
 houden booz dwaes / ende uyt sinnigh / die de Kercke
 Kercke / ende haere hoornaemste Vaders
 dwael-gheesten uyt-schelde / om het segghen / ende
 leeringhe des dypbels / den vader der leughenen
 te appzoberen? Christus heeft wel gheseyt / dat
 sullen valsche Propheten op staen / maer waer
 blijkt dat hy dit gesept heeft vanden **H. Gregorius**
 ende Bernardus, om dat sy de Misse hebben booz ge-
 staen: daer het ter contrarien blijkt soo klar als
 het licht vande Sonne / dat den dypbel van
 een dwael-gheest is / ende eenen leughenaar: sijn
 vader der leughenen. Is het dan niet eene
 uyt sinnigheyt / liever ghehoor / ende gheloof

men den ghenen banden welcken men niet en
kan loochenen dat hy den vader der leughenen is /
als men soodantighe vaders / bande welcke geen /
en blyckt / datse ghedwaelt ofte gheloghen hebben /

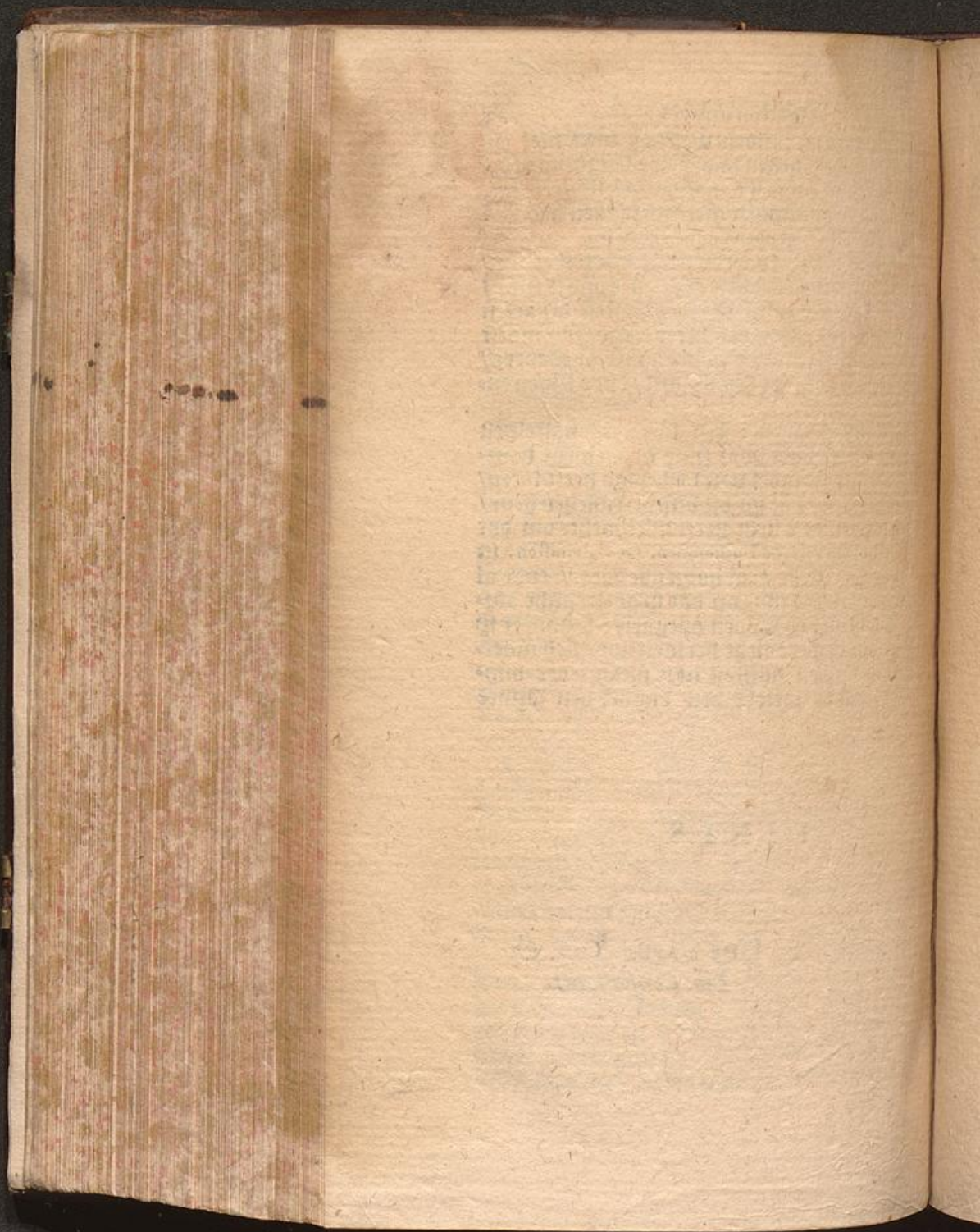
LUTHER : De Vaders hebben kunnen dwaelen.

Bemerckinghe : Wel? waeren de Vaders meer on-
beroopten aen dwalinghen als den dupbel selbe /
ofte Luther? ghenomen de Vaders kosten dwaelen
in dupbel / ende Luther noch meer; ergo / soo moest
hy eben-wel Luther, liever houden met de Vaders /
ende de kercke / als met den dupbel / ende sijnen ey-
gen kop.

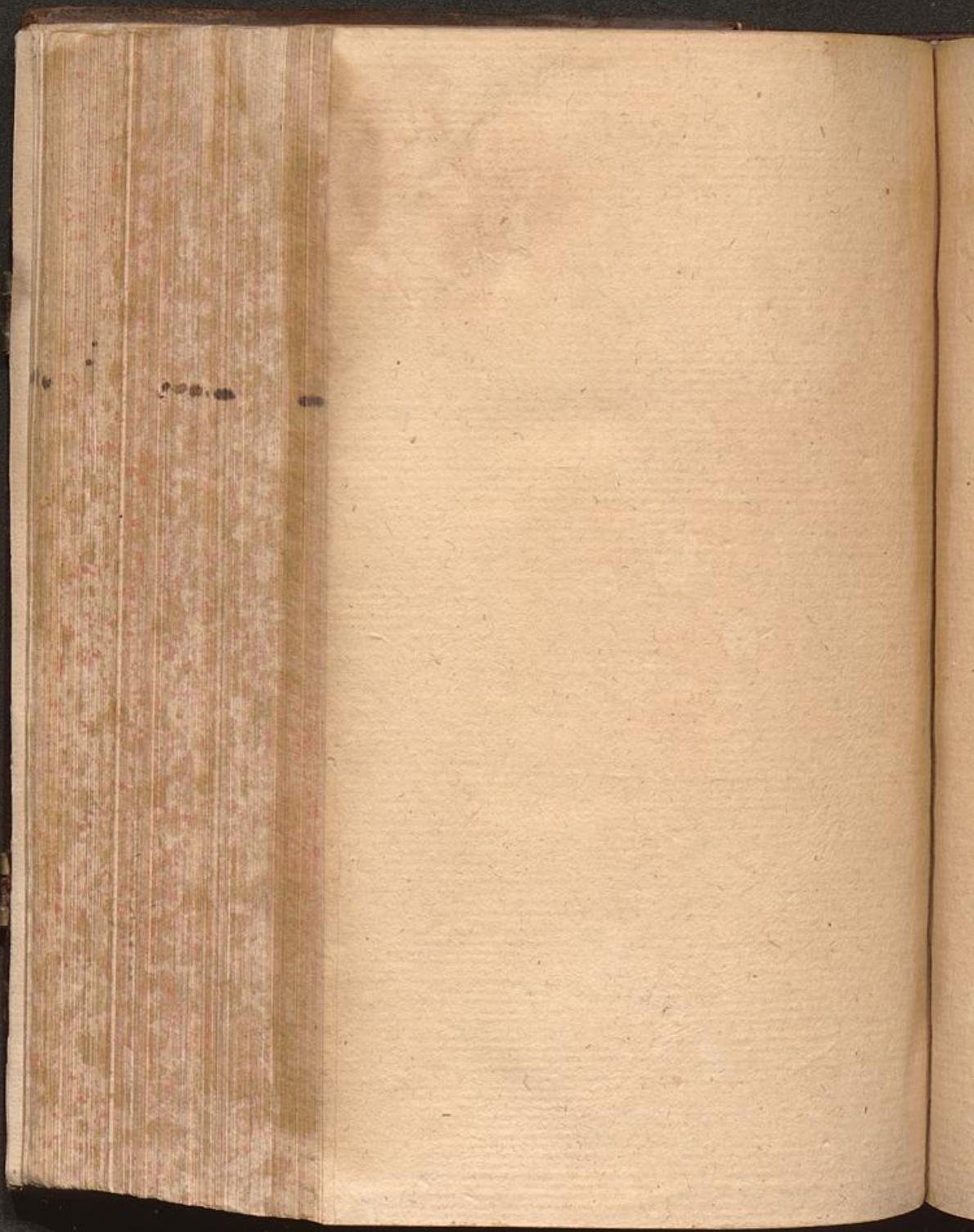
Wat sal ick segghen : Ick laete my bastelijck
doez saen / dat Godt dooz sijne goddelijcke booz-
schijnghe / het ghemoet van Luther soo heeft laten /
verblindt worden / dat hy dit disput tusschen hem /
ende den dupbel / in 't licht heeft ghebracht / om dat
hy naer-volghers / de Lutheranen, en Calvinisten, in
sijn sielck bande disse / al hoorzende doof / ende al
sende blindt souden zijn / op dat sy de strenghe ooz-
delcken Gods niet en souden ontgaen / wanneer sy
sijn volle ende heldere lichte verlaetende / sich moet-
willighlijck souden sijjten in't midden der dyp-
peltissen / bande welcke den dupbel den Prince

FINIS

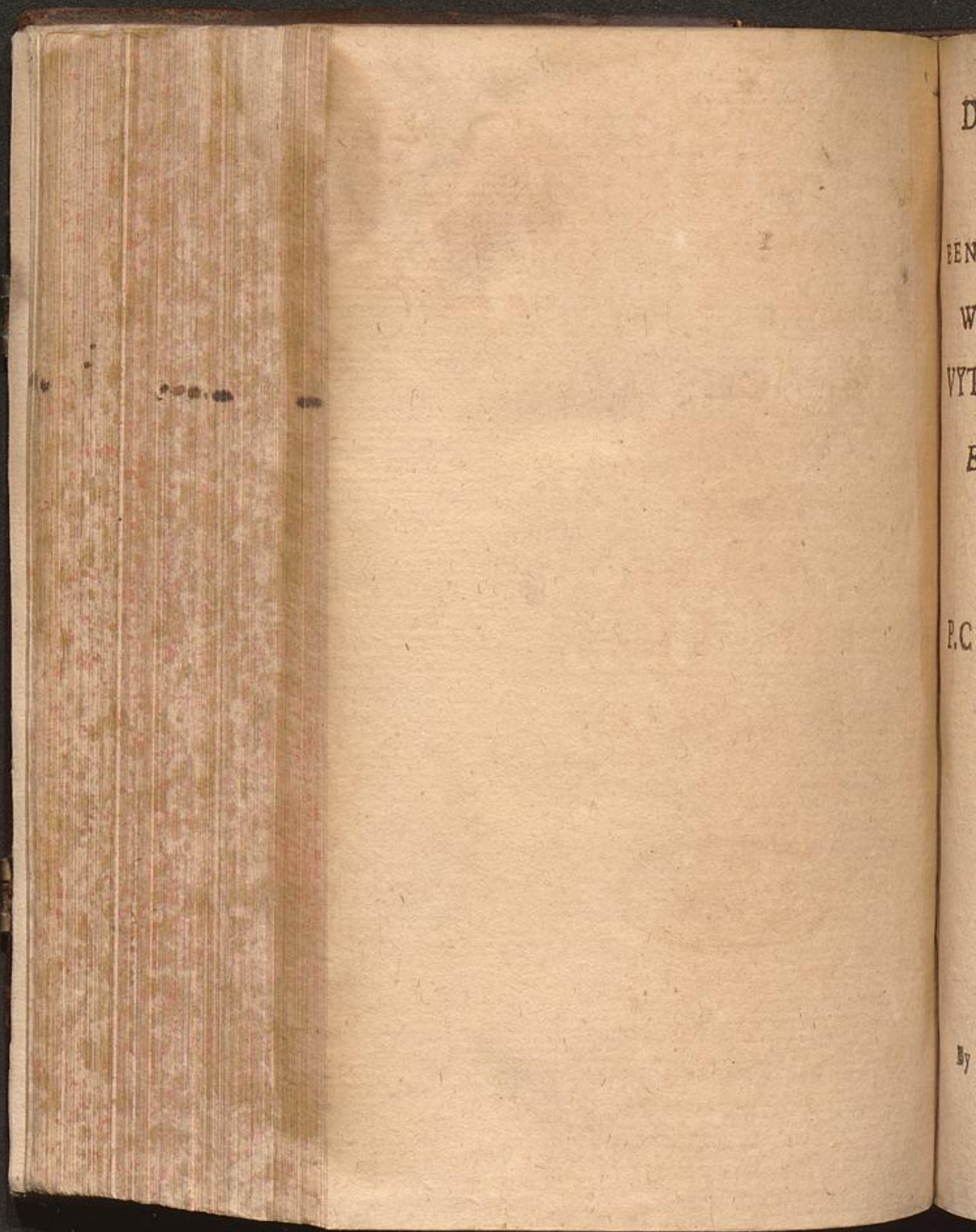
I. DE CAPUA, *Can. &*
Lib. Censor Ant.

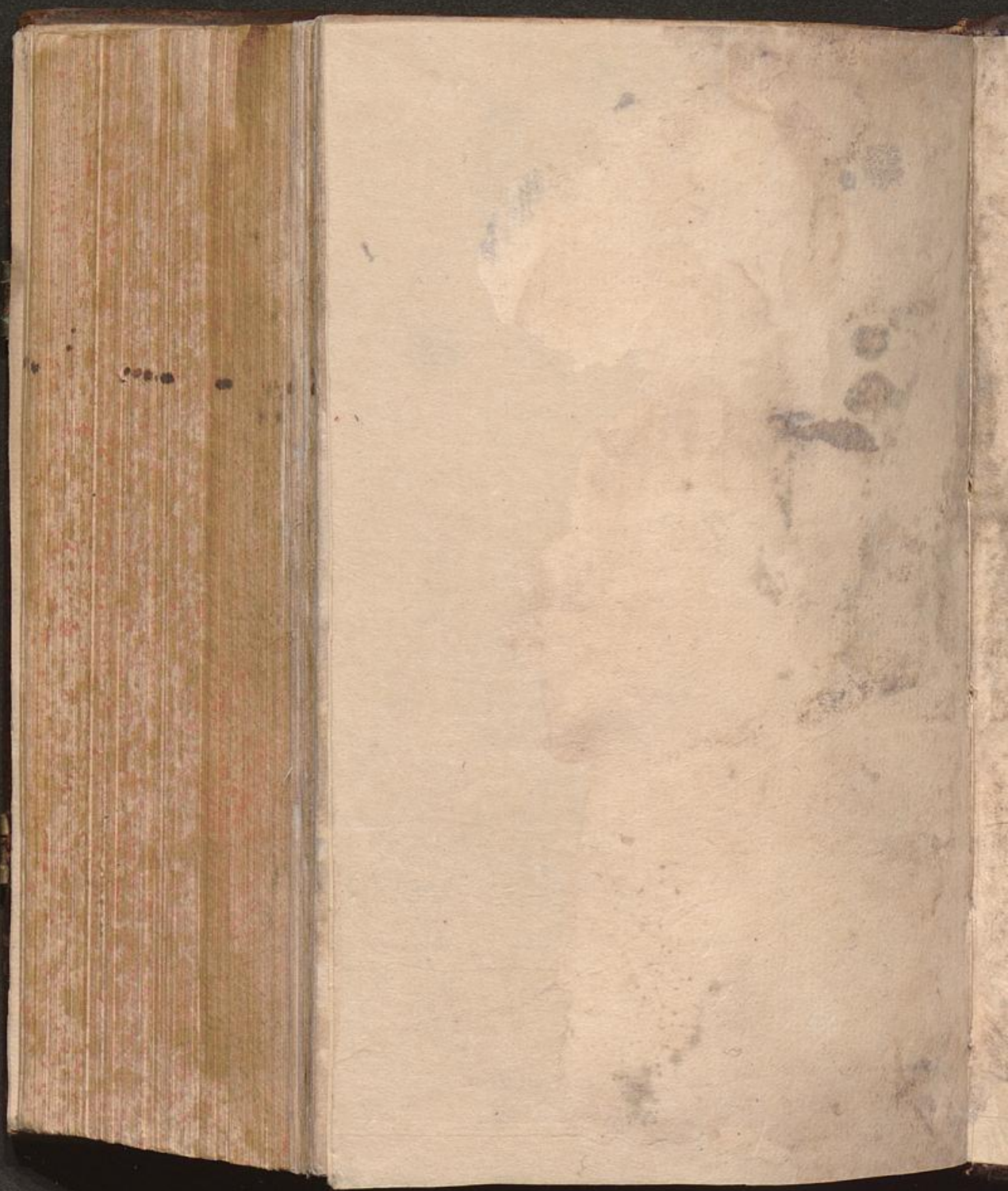

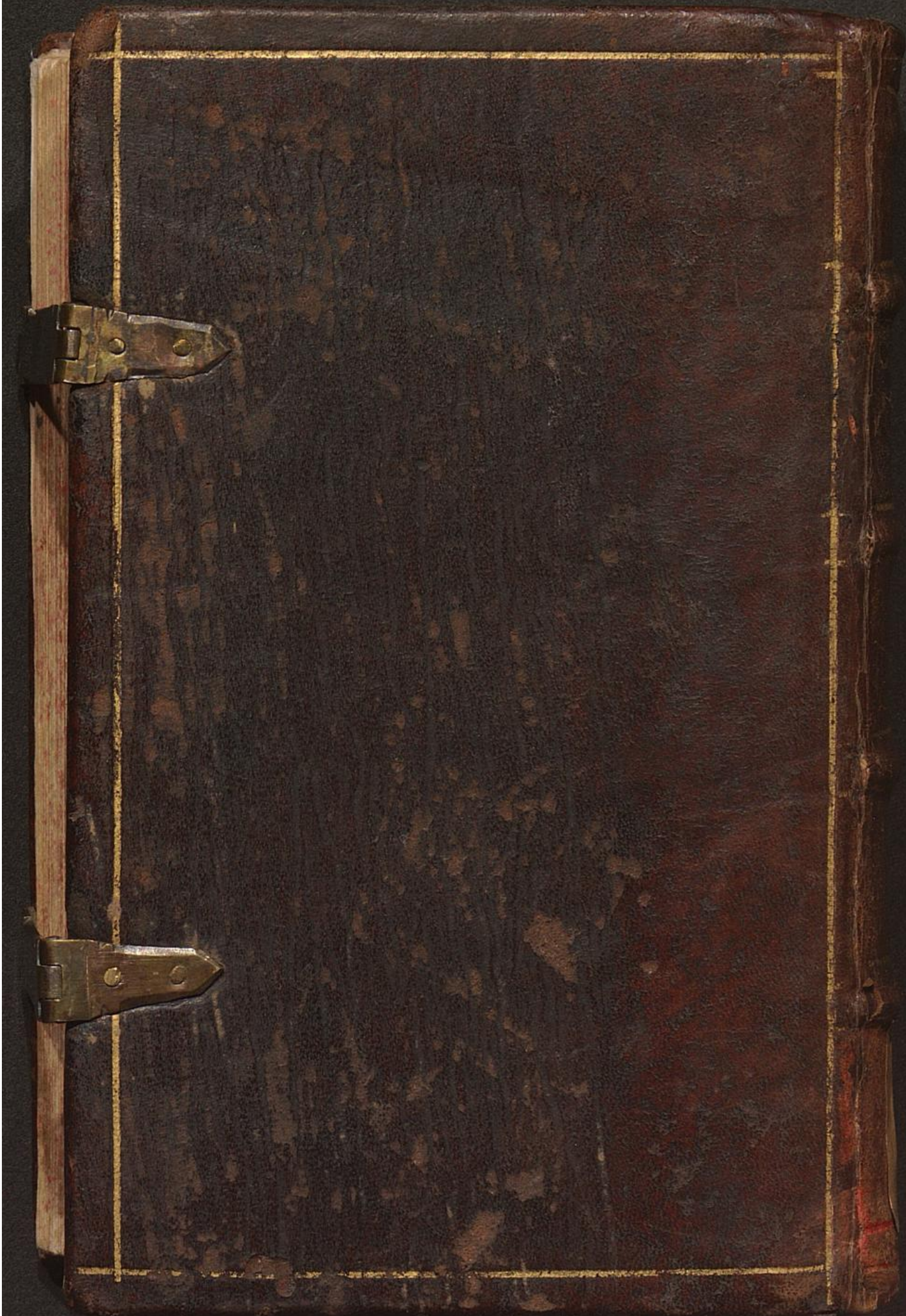

CONTROVER
HAZARD
PAR. S.

Th

6194